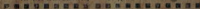

Л. БАЧВИНСЬКИЙ С. ДМОХОВСЬКИЙ

РІК

В САДКУ І ГОРОДІ.

ПІДРУЧНИК САДІВНИЧО-ОГОРОДНИЧОЇ
ГОСПОДАРКИ.

ПЕРЕМІШЛЯ, 1922.

Накладом Д-ра Стефана Дмоховського,
з друкарні "Книшета" Сана.

РІК В САДКУ І ГОРОДІ.

ПІДРУЧНИК ДО СИСТЕМАТИЧНОГО ВЕДЕННЯ
ГОСПОДАРКИ САДІВНИЧОЇ ТА ГОРОДОВОЇ
У ФОРМІ ВІЧНОГО КАЛЕНДАРЯ.

НАПИСАЛИ:

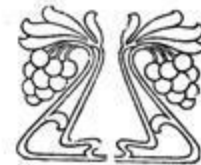
часть садівничу

АБСОЛЬВЕНТ ФРАНЦУЗЬСЬКОЇ ВИЩОЇ АГРОНОМІЧНОЇ ШКОЛИ

ЛЕОНІД БАЧИНСЬКИЙ,

часть огородничу

Др. СТЕФАН ДМОХОВСЬКИЙ.

П Е Р Е М И Ш Л Ь 1922.

Накладом Дра Стефана Дмоховського. — З друкарні Киолера і Сина.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

Дорожня, яка безупинно росте, вимагає від кожного, щоб всіма силами і всіма можливими засобами видобував як найбільше хісна зі своєї праці.

Особливе у нас, що переживаємо тепер найтяжчі часи, коли-то важиться наша доля, треба вимагати від кожного як найбільше витревалі праці, бо лише така праця може принести хосен не тільки нам як одиницям але й цілому народови.

Чимраз більші потреби „Рідної Школи“, безліч всіляких національних цілей жадають від нас великої жертволюбности, як-що бажаємо вийти переможцями з тяжкої боротьби за існування і розвій нашої нації.

Однак давати може тільки цей, що працює та щось має.

Видаючи отсю книжочку, хочемо вказати нашим селянам і всім, що управляють землею, на джерела доходу, яких досі за мало використано.

Праця нашого селянина є звичайно односторонна; крім управи рілі ще ховає він худобу, свині та дріб. Коли в чім не пощастить, так біда!

Ми хочемо тут вказати на дві галузи сільського господарства, які в нас занедбані, а яких розріст можливий і конечний — а саме на садівництво і огородництво.

В краях високої культури рахують, що один морг саду чи огорода дає стільки прибутку, що десять моргів поля — і там поля обертають на сади та огороди.

У нас не тільки що цілі полоси неужитків лежать невизискані, але по городах сіють гречку, коноплі то-що, а під ярину — оть клаптик, де суміш гуца маку, кріпцю, цибулі, бураків, а всьо приросло хоптою та всіляким буряном. Тож і не диво, що з такого города малий хосен. А якіж сади у нас? При хаті верби, якісь затирхавілі, дуплаві груші та дикі яблуні — хіба на пам'ятку, — „бо то дідуньо ще садили“. —

Поширення садівничої та городової господарки буде мати

вплив не тільки на піднесення добробуту, але також і на моральний та фізичний розвій нашого народу.

Через лихе, недостаточне відживлювання видно в нас наслідки нидіння та дегенерації — от хотяби порівнати породу Галичан а Наддніпрянців.

Сад і город дасть змогу побільшити різноманітність поживи здорової, смачної та ситної.

Праця у власнім садку і городі научить шанувати й чуже добро — а наша молодь мійська чи сільська не буде вже нищпорити по чужих садках та виломлювати галуззя разом із овочем.

В цій книжечці будемо говорити тільки про сад і город, однак треба звернути увагу також на інші джерела праці і прибутку — як піднесення рівення рільництва, хову худоби, — розведення молочарства, годівлі риб, дробу, кіз, кріликів, пасічництва, закладання сільських крамниць, врешті промисл домашній — як ткацтво, кошикарство, гончарство і т. д. Станемо ми незалежні, сильні економічно — тоді напевно здобудемо політичну свободу!

Наших читачів просимо о надсилання заміток та бажань на адресу видавництва (Др. Дмоховський Перемишль Зелена, 5).

На кінці складаємо щиру подяку Впов. Пану проф. Д. Греголінському за перегляд рукопису та переведення коректи.

Др. С. Дмоховський.

Перемишль, 24. листопада 1921.

Який садок заводити?

Коли ми думаємо завести овочевий садок, то повинні не тільки вміти ходити коло дерев т. є. садити, щепити, обрізувати та боротися з ворогами саду — але мусимо ще також знати, для чого розводимо садок, чи для власної потреби, приємності і забави, чи для зиску. В першому випадку звичайно все одно, які садяться гатунки дерев і в якій кількості кожного гатунку. Хто-ж розводить садок, щоб мати з нього дохід, той мусить садити тільки такі гатунки, які найвідповідніші для торгівлі, для продажі на ринку; тоді треба розводити оден, в крайному разі два гатунки. Ріжні гатунки дозрівають в ріжну пору, вимагають ріжного плекання і догляду. Тому витрачається значно більше праці на пильнування і на продаж, яка довго тягнеться, бо одні овочі зрілі, другі ще зовсім зелені. А що-до боротьби з шкідниками, то при одному, двох гатунках — значно легше вести боротьбу з шкідливими комахами, як при багатьох сортах, бо комахи завжди нападають на самі гарні, аматорські сорти, які для ринку мало придатні. В останнє — переховання одного гатунку і зручніше і вимагає менше клопоту та видатків.

Яка земля найкраща під овочевий садок?

Чисто глиняста земля, піскова, чи вапниста зовсім не надається під овочевий садок. Глинясті землі тяжкі, зимні і управляти їх дуже тяжко. Пісковатий ґрунт за сухий, швидко розгрівається і вода всякає в глибші верстви. Вапнисті землі теж мало придатні під садок, хоча на них можуть рости кісткові дерева, і то коли добре їх погноїти. Найкраща земля під садовину є глинковато-піскова з домішкою порошна і вапна з підґрунтом середне-перепускаючим. Однак кожну землю можна виправити: одній додати вапна, другій піску, третій гною й на такому, справленому ґрунті добре буде родити кожне овочеве дерево.

Віддалення дерева від дерева в садку.

Перед тим, як засаджуватися дерева, треба перше всього призначену площу поділити так, щоб дерева стояли в рядах, рівно віддалене одно від другого, щоб була сіметрія і щоб галузя

могли розростатися в різних напрямках. У нас дерева садять густо, так що одно дерево дуже близько росте коло другого; їхнє галуззя переплітується, а від того дерево зле родить, хоч люде тієї гадки, що чим більше дерев, тим більш буде овочів. Густо садити дерева не можна; це шкодить галузкам, корінням та овочам і веде до того, що дерево дичіє. В залежності від форми дерева, від роду його і ґрунту, віддалення буває різне. На доброму ґрунті яблуни і груші садять на 8—12 метрів одно від другого, черешні і сливи на 5—7 метрів. Поки дерева молоді і не розрослись, між ними треба садити карликові дерева і ягідні куці. Можлива і ярина, але треба звертати пильну увагу, щоб не попусувати коріння.

Про щеплення.

Зернятко якогобудь овочевого дерева виростає диким, небагородним деревом. Коли защепитися його багородною галузкою, воно буде родити багородні, солодкі і соковиті овочі, замість квасниць. Багато є способів щеплення. Найпростіший спосіб — це очкування, себто вкладання за кору дички — „очка“ з багородної галузки.

Очкувати можемо весною і літом. Очка беруться з сильних, повних та здорових галузок. Очкувати краще в кінці літа, бо очко скріпиться і на весні буде скоро рости. На кожному очкові треба листе обрізувати і не допускати, щоб воно розвинулося в осені. При очкуванні звертати увагу, аби „очка“ були свіжими; для того краще тримати їх у воді, або в мокрій шматі. Звертати увагу, щоб не калічити дичок ножом при розрізі і відхиленню кори.

Ніж до зрізування очка мусить бути гострий. Очко зрізується з корою і трошки з деревиною. Обв'язувати ликом треба починати з низу „очка“, щоб не було вільного місця між очком і дичкою. Очкування треба робити швидко. Коли в часі очку-

Мал. 1.

Очко заложено і обв'язано ликом.

вання є сухо, то необхідно дички добре полити і спушити землю. Як вже очко принялося, то верх дички зрізати, а низша частина — пень буде тимчасово за кілок, щоб прив'язати молоду галузку.

Кожуховання теж дуже корисний спосіб щеплення і до того легкий і придатний, так для молодих дичок, як і для старих 40—50 літніх дерев. Кожухують в квітні і травні (маю), коли дерево має листе. На старих деревах зрізують галузки і гострим ножом вигладжують зрізане, щоб не було задирок. Багородну галузку зрізується на скося. Дбати, щоб галузка добре прилягла під корою. Добре обв'язати ликом і помазати садівничою мастею. Забезпечити молоду галузку, аби не зломив її вітер.

Як запобігти, щоб не появилися шкідливі комахи та як можна взагалі їх нищити.

Щоб шкідливі комахи не появилися, треба тому запобігати ось-як:

1. Спроваджувати і купувати дерева з тих місць, де нема дуже багато шкідливих комах.
2. Куплені дерева треба уважно оглянути, чи нема на них яєчок або ляльок шкідливих комах, так на галузках, як і на коріннях. Кора дерева мусить бути чиста і гладка.
3. Садити дерева в гарний ґрунт. На гарному ґрунті дерево буде здорове і легко перенесе різні шкоди комах.
4. Обчищувати кору дерев і білити її вапном з гноєм та глиною. Вапно убиває всі комахи, які переховуються в корі.
5. Викидати з садку всі сухі і хорі дерева. Все спалити, бо хорі дерева є розсадниками шкідливих комах.
6. Нищити падалиці в садку. В таких овочах знаходяться личинки (хробаки), які перелізуть в землю для ляльчення.
7. Не переховувати хробачливих овочів.
8. В садку і городі нищити всякій бурян.
9. Перекопувати ґрунт в осені і весною. Цим можемо досягнути, що всі комахи, які зимують в ґрунті, будуть викинені на поверхню землі і загинуть або визбирають їх птахи. Тіж ляльки, які глибоко прикопуються в землі, не зможуть вийти на її поверхню.
10. В осені пускати курей і качок на перекопаний ґрунт.
11. Оберігати птахи від котів і інших їх ворогів.

* * *

Колиж в садку появились шкідливі комахи, то негайно треба

приступати до боротьби з ними, простіше кажучи, різними способами їх винищувати. Ми вказуємо тут загальні способи боротьби, яких можна ужити до різних комах з однаковим успіхом:

Треба при кожній нагоді роздавлювати яєчка і молоді гусільниці, коли вони сидять купками, збирати ляльки з трави з дерев, з під кори і при оранці. Зібране давати курам, качкам або индикам. Гусільниці, які живуть громадою, треба конче стрясувати на розпростерте полотно; найкраще стрясати ранками, коли гусільниці мало рухливі. Також треба спалювати павутинні кубла (гнізда) з молодими гусільницями запаленими факлями, або обрізувати їх садовими ножицями (півниками). Коли ж гусільниці вийшли з гнізд, чи виляглись і почали обгризувати листя на деревах, то для винищування їх треба дерева оприскувати отруйними течами — н. пр. парижською зеленою. Гусільниці гинуть, коли найдуться листя обприсканого отрутою. Обприскувати треба 2—3 разів в рік. В ті роки, коли гусільниця розмножується у надзвичайно великій кількості, (особливо це буває з Прядкою Недопаркою і Золотогузом) тоді окрім звичайних заходів, треба вжити й інших, а саме: обкопати садок рівчаком з того боку, відкіля суне гусільниця. Рівчак, треба робити завширшки $\frac{1}{2}$ метра і завглибшки в $\frac{3}{4}$ мет. зі стіпками нахиленими в середину.

Мал. 2. Липкий пас.

Дуже велику користь в боротьбі зі шкідниками приносять липкі паси (клієві кільця), які прив'язуються навколо стовбура і треба тільки доглядати, щоби клії завжди був свіжий; так само прив'язують і сухі паси з соломи чи клоччя, під якими збирається багато комах зимувати. В осені ці паси здійсмають і спалюють. В останнє згадуємо про принаду, як оден з способів боротьби з комахами. І так коли розкласти по садку свіжо зрубані дерева, заки ще жуки-короїди зачнуть літати, то під корою таких дерев за 3—4 тижні, знайдемо багато жуків, страшних ворогів садка, яких разом з корою зрубаного дерева треба спалювати. Не менш корисно сіяти рослини, які люблять комах. Збирають їх тоді і без

страху, що можемо поцувати дерево — немилосердно треба все винищити.

Деякі господарі крім усього, що вище сказано, затроюють ґрунт різними середниками, які убивають комах, що живуть в землі.

Боротьба з шкідливими комахами в осені та зимою.

В кожному овочевому садку, що року появляються ріжні комах, які, намножуючись у великій кількості, об'їдають до щенту всі садки і, переходячи з одного дерева до другого, об'їдають вони все, що тільки попадуть: пучки (бруньки), молоде листе, гилочки, пулянки, літом овочі і нарешті кору, луб та саму деревину. Об'їжене дерево знесильоється, хорує і не допомоги дереву — значить призначити його на загибель. Про врожай, принаймні самий маленький, немає що й думати. Але не дивлячись на величезну шкоду в садку, від цих шкідників — захистити садок не так то вже важко, треба тільки у свій час доглянути садка, і ця робота як раз припадає на зимові місяці. Не гаючи часу — до початку весни, можемо упоратися зі всіми шкідниками, тоді літом не доведеться мати з ними великого клопоту і дерева будуть здорові і господар мати-ме врожай.

І так особлива увага садівників повинна бути звернена на осінні й зимові місяці. Брак всяких матеріалів для обприскування садків отруйними течами, брак приладдя, якого неможливо набути через надзвичайно їх високу ціну — примушує нас звернути увагу як раз на ці місяці, коли то майже ніяких матеріалів і приладів не потрібно і вся робота обійдеться зовсім дешево. Знаючи життя наших шкідників і час коли вони появляються, не буде тяжко відшукати засобів, якимиби можна найкраще їх винищити.

Гусільниці, Прядка Золотогуз і Білан Жилкуватий (травень — червень) перебувають зиму в гніздах (кублах) зроблених з листя і заплутаних в павутину. Ці гнізда висять весь час на кінцях тонких гилочок; гнізда а навіть окремі павутинні листочки, дуже легко побачити і треба їх збирати, і палити. Коли це буде зроблене, то на ціле літо позбудемося величезної кількості шкідливих гусільниць.

Крім попередніх двох мотилів в осені і зимою треба також нищити і яєчка Прядки Недопарки та Прядки Перстенівки (січень... червень). Купки яєць цих мотилів добре видно; винищимо їх дьогтем чи нафтою, а коли немає сього під рукою, то яєчка

треба зчищувати трісочкою у відро і вкидати в огонь. Яєчка перстенівки краще обрізати з гилочкою.

Як бачимо, зимою можна винищити 4-х великих шкідників садка, поруч з кількома менш шкідливими як киточниця (січень) і др.

Хороби дерева.

Кожний господар, який має садок, мусить хоч здебільша знати, на що можуть хорувати його дерева.

Рослини, так само як і звірята, мають різні хвороби і одні з них можна легко вилічити, другі же такі затяжні, що краще хоре дерево зразу викоринити й посадити друге, як клопотатись ним з року на рік. Найчастіща хвороба — це рак, який появляється

на деревах, що ростуть на недобрій землі, або від того, що дерево глибоко посаджено, або від сильного погною, від морозу, або комах, які точать дерево і т. и. При цій хворобі треба хоре місце обрізати гострим ножем до живого і замастити садівничою мастю; коли-ж це не помагає, то треба осушити ґрунт каналами, чи зробити дренаж в тих випадках, коли є низина. Коли ґрунт за сильно угноєно — треба його вапнити; проти-ж глибокої посадки — роблять миски навколо пня, а обморожені місця зрізують до живого і замащують і т. и. Не менш часто у дерев, особливо кісткових, виділяється клій (гума). Причини цієї хвороби подібні до попередніх, і лічення їх теж саме.

Мал. 3. Рак дерева.

Проти роотрискування кори буде корисно побілити дерева в осени вапном. Перед білінням треба обчистити на дереві стару кору. Легке натирання кори весною теж дуже часто помагає проти цієї хвороби. При хльорозі (жовтіння листів) — дерево обкладають гноєм і поливають водою.

Дуже часто на дерева нападають різні грибки, які крім того, що псують листя і овочі, ще калічать молоді галузки. Проти грибків треба 2-3 рази в рік обприскувати дерева бордоською течею.

Яка користь з біління овочевих дерев вапном?

Біління нищить рослинних як і звірячих шкідників, що входяться на корі, як пр.: мох, грибки, комахи, яєчка. Внаслідок того кора дерева стає гладкою. Тоді соки такого дерева кружать без перешкоди, визначеною дорогою, а натоміць в дереві хорім, що є покрите ранами і шкідниками, соки затримуються, дерево хоріє та згодом помирає. Біління причинюється також до пізнього розвою цвіту.

Доказана річ, що біла фарба відкидує лучі сонця, а темна затримує. Отже біла фарба вапна хоронить дерево перед розгріванням, а тим самим перед завчасним круженням соків. Нехай тільки кілька днів пізніше, по морозах, деревина зацвіте — а урожай уратований. Бо доки цвіт в пучку, то йому мороз не може ще так зашкодити; про те дбає сама природа, хоронячи пучки товстастою течею, як то найкраще видно у диких каштанів. Біління хоронить дерево ще й тим, що не допускає до пукання кори.

Непобілений стовбур (пень) або галузь розгрівається через день і соки в розігрітих місцях кружать. Колиж в ночі приїде приморозок, то він стинає соки, які розсаджують ніжні частини. А як в день сонце знову пригріє, замерзлий сок розпливається, але на своє місце вернути не може, отже кисне і квасніє, а деревина в цім місці зачинає хоріти. Кора в таких місцях пукає, відстає від мяски і лика. На хорих місцях плодяться грибки і нищать дерево. Це називаємо раком. Поза відсталою корою ховається багато хробаків та комах, які можемо виполшити тільки тоді, коли обскрбаємо зіпсуту кору.

Треба отже конечно деревину що року білити, бо користь, як бачимо, велика.

Треба також довкола пня придоптувати сніг і то досить високо, щоб слочинок дерева, як тільки змога, продовжити.

Що треба робити з старим деревом?

Щоби старе дерево добре родило, було здорове і гарно виглядало, треба ось чого дереву:

1. Доброї погновної землі.
2. „Чорного пару“ в садку.*)
3. 2 рази в рік землю спушити, щоб не шарупіла.
4. Перекопка ґрунту — починається до кращого росту, плідності дерева, забезпечує коріння від мишей і знищення шкідливих комах.
5. Гноїти землю з початку квітня до липня.
6. Додержувати рівновагу між корінням, стовбуром і короною.
7. Зчищувати мох, лишай і стару кору з стовбура дерева.
8. Обрізати всі парости з коріннів.
9. Корону утримувати рівномірно закругленою, в середині повинно бути мало гілок, а о скільки можливо, вкрито овочевими гілочками.
10. Всі „вовчки“, що виростають на запучених і хорих деревах, зрізати і стежити за причиною їх появи і на здорових деревах.
11. Гилки, які переплітуються і труться між собою, зрізати. Коли гилки молоді, треба урегулювати їх ріст, щоб не було перехрестя.
12. Менше різати пилою, більш працювати з ножем і ножницями.
13. Не залишати незаговних ран.
14. Хвороби дерева лічити.
15. Боротися з його ворогами.

Заповіді для садівника.

1. Хочеш мати добрий прибуток з садовини — дбай про садок.
2. Маєш садок — знай його приятелів й ворогів.
3. Оглядай кожде дерево й розумій скарги його.
4. Хоре дерево замінити здоровим і молодим.
5. Не сади густо дерев.
6. Чого не знавш, запитай, краще-ж книжки читай.
7. Що-не-будь робиш в садку — обміркуй длячого це робиш.
8. Все роби в своїм часі.
9. Поліпшуй садок що рік.

*) То б-то раз у раз пушити землю ралами, боронами або сапами та граблями, щоб на ній нічого не росло і щоб вона не шарубла, а раз-у-раз була пухка та м'ягка.

РЕЦЕПТИ.

№	Яка назва	Склад	Примітки
1	Садівнича мазь. Теж.	а) 10 част. бжільного воску 10 „ живици 10 „ терпентини б) 10 част. живици 10 „ терпентини трохи спиритусу.	Стопити на легкому огні, м'ягти руками.*) По стопленню додати спиритусу. Тримати завжди закритим затичкою.*)
2	Бордоська течя.	1 кг. синього каміня 2 кг. вапна 100 лит. води	або сірчан міді.
3	Лип для пасів. (Клей). Теж.	8 кг. льняного олію 4 кг. свіж. свинячого сала 32 кіл. дьогтю 28 част. нафт. дьогтю 72 „ звич. колес. мазі	Варити добре в казані. Потім влити дьоготь.*) Мішати. Добре мішати.
4	Паризька зелень.	8—12 гр. париз. зелені 16—25 гр. вапна 6 гр. амоняку	На 1 відро води.
5	Тютюнова настійка.	1 фун. лист. тютюну 1 від. окропу.	Настійка 48 год.
6	Нафтова мішанина.	1/2 фун. звич. мила 12 пляш. нафти (по 1/2 л.) 6 пляш. окропу	1 част. мішанини на 5—20 част. воді. Кріпший родин для дерев без листків і комах з твердим тілом.
7	Квас аршениковий.	4—8 аршен. кв. 1 від. води	

Про компости.

Багато річей можна з'ужитковати в господарстві, що їх недосвідні люде впрост марнують; а ці річі, відповідно приладжені, можуть принести великий хосен.

Компост складається зі всілякого сміття з подвіря, обори, стайні, курників, листя, відпадків з кухні, деревляного попелу, скарлуці з яєц, виполоної хопти (але без насіння!) грузу, намулу з потоків та ставів — все це складається на купи однометрові, поливається милиннем з прання, мочією, гноївкою, а 2—3 рази

*) Обережно щоб не занялося від огня.

до року перемішується, щоби воно добре перегнило. По 2—3 роках зробиться з того чорна земля (компост), яка краще ніж інший гній засилить город; можна також її давати в ями при садженню молодих щіп, до парників і т. д.

Закладання парників.

(Инспекта).

Парник — це грядка, де штучним ogrиванням землі прискішується зріст ріжних ярин або виплекується такі, що потребують більше тепла.

Плекання ярин в парниках вимагає досить уваги та заходів, в більшому розмірі оплачується тільки під містами, де вчасні ярини мають скорий і добрий збут. Хто хоче скорше мати розсаду всіляких ярин, цвітів, та розсадити її в догідний час — бо з купованою треба спішитись — цей може заложити малий парник для власної потреби і приємности.

Спосіб закладання: В соняшному місці захороненому від вітрів, копається яму окола 60—80 см. глибоку, а довгу і широку відповідно до величини скрині і вікон, які можемо мати до розпорядимости.

В цю яму даємо кінського гною, пересипуючи його тонкими верствами землі або листя (щоб довше грів) на 80 см. грубо — як що вчасно закладаємо ц. в в лютім, як пізніше в марті, вистане гною 60 см.

В ту яму кладемо скриню без дна, з дощок досить широких і поки що закриваємо вікнами, доки не загірється. Гній треба рівно укладати і трохи придонтувати, щоб потім не осідався та не творив ям. Коли гній загірється і зачне парувати, тоді підносимо вікна, щоби пара вийшла, і насипуємо доброї землі компостової або з кретовин, трохи помішаної з піском та порохном, вискробаним з дупла старих дерев. Коли земля загірлася, можемо зараз сіяти. Землю треба також рівно насипати і дощинкою зрівнати, щоб не було ямок.

Розуміється — боки скрині обкладається довкола також гном.

Вікна можуть бути старі, щоби тільки добредо скрині приставали, або нарочно зроблені. Віддаль вікна від землі в парнику не має бути більша як 25-30 см.

Щоби охоронити парник від студени, а молоду розсаду від загибелі, накривається парник на ніч солом'яними матами.

Ширші вказівки про плекання ярин в парниках подає кожна огороднича книжка.

Гноєння і переміна плодів в огороді.

Відома річ, що без гноєння в огороді обійтись не можна. Але не всім яринам однаково пригоже свіже гноєння, бо як — наприклад — посіємо горох на свіжо гноєній грядці, то він виросте сильно, та мало обродить. Тому найкраще буде, як ми поділимо собі город на чотири частини, з яких три, кожна по черзі, що третій рік буде гноєна, а четверту призначимо на ярини тревалі, як хрін, щавник, шпараги, рабарбер, трускавки, суніці і т. д.

В першій частині по гноєнню садимо капуста, карафіоли, калярепу, салати, шпінат, помідори, салери, огірки та мельони.

На другій частині гноєній минушого року: бураки, цибулю, калярепу, моркву, петрушку, редьківцю.

На третій частині гноєній 2 роки назад — горох, фасолу, біб, бульбу.

Розуміється, що давніше гноєні частини не зашкодить зміцнити трохи компостом, суперфосфатом, каїнітом або врешті попелом дерев'яним.

Щоби визискати землю і час, треба зарядитись так, щоби по вчасних яринах садити та сіяти ще пізні, наприклад — по вчасній капусті салери, салату, по шпінаті корнішони, по вчасній бараболі пізний горох на осінний пожиток. Цей спосіб господарства дозволить зібрати плоди два рази до року.

Практично буде записати собі на карточці, де, коли, що було сіяне, щоби такий плян з року на рік оставався.

Розкажемо ще дещо коротко про роди і вартність погноїв натуральних і штучних. Як відомо, рослини побирають матеріал, потрібний до життя й розвою, частинно з повітря (тзв. квас вугляний), в більшій мірі зі землі коріннями, а то квас фосфоровий, азот, поташ і вапно. Щоб одержати видатні плоди треба подбати, щоб рослина знаходила це все в землі і то в достаточній кількості.

До найліпших погноїв належить стаєнний гній, браний свіжо зі стайні; а найгірший є з купи, зіставлений на дворі на ласку Божу, полोकаний дощем, сушений і палений сонцем та вітрами, як то у нас найчастіше по селах видно. Щоб гній як найменше тратив зі своєї поживної вартости, треба його складати на місцях із непромакальним дном (дно можливо вибетоноване); він мусить

бути рівно укладаний, гноївкою або водою часто зливаний та пересипуваний верствами землі, щоби не згрівався. Добре живлена худоба дає добрий гній, лихо живлена — марний. Найсильніший гній є від овець, свиней та дробу.

Гноївка повинна стікати зі стайні до якогось збірника, бо є також знаменитим погноєм; розпущену водою уживати до підливання ярин (не по листях!) і дерев овочевих. Про компост пишемо окремо. Зі штучних погноїв уживаємо в городі чилійської салітри, суперфосфату, томасини, каїніту, поташової соли паленого вапна.

Чилійська салітра має около 16% азоту, що в воді легко розпускається. За вийком гороху й фасолі, можна її під усі ярини вживати. Сиплеться 2 дека ц. в. ложку столову на один метр квадр. по верху грядки.

Суперфосфат є кістяний і мінеральний; межі обома не має великої різниці. Суперфосфат має kwas фосфоровий, придатний особливо для розвою плоду й насіння, надається для всіх ярин, а особливо під горох і фасолю. Найліпший високо процентовий (18—20%), дається перед копаннем 3—4 дека під горох, а 5 дека під капусту, фасолю на один метр квадр. Томасина (жуклі Томаса) мають около 20% kwasу фосфорового і 48% вапна. Розсівається під усі ярини у скількості півтора рази більшій як суперфосфат. Сіль потасова приходить з Німеччини та має від каїніту чотири рази більше поташу ц. в. около 40%. Уживається під всілякі ярини рівночасно зі суперфосфатом та томасиною, особливо під капусту, бураки, моркву, петрушку — перед копаннем або навіть на посіяні грядки три дека на один метр квадр.

Каїніт має 10% поташу, розпускається легко у воді подібно як сіль поташова. Дається суміш і з суперфосфатом або томасиною по 12 дека на один метр квадр. — звичайно під осінь.

Вапно палене відквашує землю та робить її пухкою, при цім є важною поживою для рости, що її в значній скількості спотребовують. Сиплеться 2—5 дека на один метр квадр.

З огляду на трудність закупна або недостаточне випробування про інші штучні погної не згадуємо.

Там, де переважно палять деревом, треба вживати попелу, що має багато поташу та надається під кожну ярину.

Не менш важну ролю відіграє погній і в овочевому садку.

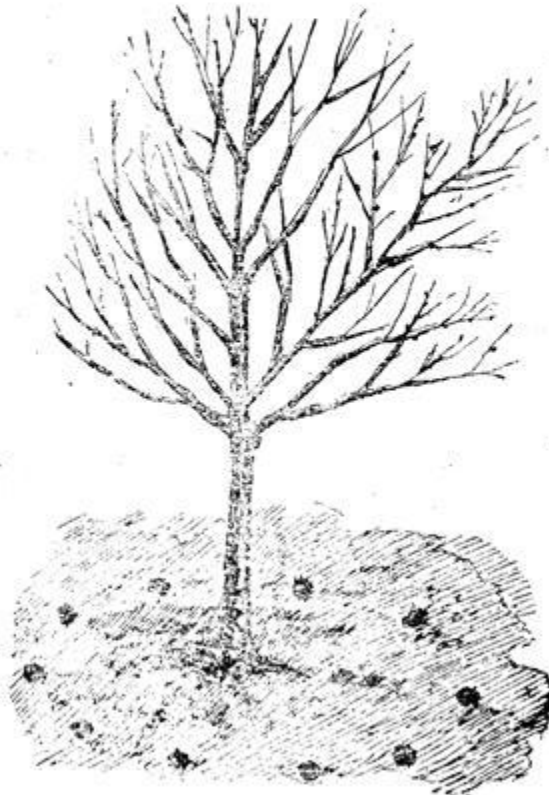
Наші селянські садки, які без всякого догляду ростуть на

одному місці більш 100 років, вже давно висмоктали із землі всі соки, починають родіти все гірше й гірше, вимагають безумовно піддобрення ґрунту. Чим гірша земля, тим частіше і краще треба її справляти.

На чорну землю дається раз на 5—6 років перетлілого гною около 10 кг. на один метр квадр., на глинясту що три роки, але 2—6 разів більше. Не гірше від гною виправляє землю попел та компост.

Гній та компост розстелюють по землі та перекопують його так, як і в полі.

Коли гною мало, або кому за багато праці перекопувати цілий сад, цей може перекопати коло кожного дерева осібно,

Мал. 4. Діри пороблені колом навколо дерева до вливання гноївки.

але не при самім стовбурі (пні), а там, де розстелилось дрібне коріння, а це припадає саме в тому місці, де закінчуються в горі дерева гілки. Довкола дерева треба викопати рівчак на 30 цм. і насипати там гною, компосту або попелу з вапном, а зверху присипатиземлею. Це можна виконувати в осені і весною.

Крім цього можна землю в саді справляти і штучними навозами, як томасина, каїніт та салітра. Вираховано, що пересічно треба дати що року на один метр квадр. 10 дека то-

масини, десять дека кайніту та $7\frac{1}{2}$ дека чилійської салітри. Залежно від того, яка земля, дається більше або менше. Кайніт і томасину розсипати під деревами в осені і прикопати. Чилійську салітру в місяці березні розсипається по верху і не прикопується. Деревам, що сильно ростуть, навоження салітрою непотрібно.

Накінець можна ще дерева овочеві піддобрювати в той спосіб, що навколо дерева під короною вливається в дірки зроблені колом (50—60 см. глиб.) гноївку, розпуцену з водою та змішаною з сажею, попелом і т. п. Найкраще підливати так від Зелених Свят до Спаса. (Див. мал. 4.)

Перекопка землі в городі осінню.

Осінь числять господарі від Михаїла до Різдва. Однак землю перекопувати можна і по Різдві, як-що погода на це дозволяє. Але краще є старатися, щоби ще перед морозами покінчити копанню. Осіннім копанню досягається багато користи. Ціла годівля ярин залежить часто від осінньої перекопки, бо нищиться всі зародки комах, личинки, гусільниці та живучі комахи а також всіляку хопту; крім цього земля набирає з повітря відповідної вохкості та матерії (азот і др.), потрібної до розвою рости, а виставлена в острих скибах на повітрі і мороз, крушіє.

Копати треба грубими скибами, глибоко, на цілий штих, зіставляти груди землі так, як рискаль бере, не розкрушувати, тим менше, розуміється, заграбувати.

Груди землі розкрушить мороз а заграбуванням помоглиби ми тільки ріжним шкідникам сховатися під землю. Теж і коріння всякої хопти, відкрите на мороз, гине.

Борозняки, та личинки інших комах, пирій треба при кожнім копанню вибрати і знищити. Як можливе, пустити в часі копання дріб на город, бо він pomoже вибрати хрощацтво.

Звісно, кілька то страт поносимо через надмірну кількість комах в літі. Осіння перекопка охоронить нас у великій мірі перед шкодами, особливо, коли це саме і сусіди зроблять.

Земля, скопана в осені, нагрівається скорше весною та і скорше обсихає, тому можна і вчаснійше її обробляти, сіяти і садити. На землі, нескопаний осенню, збирається багато води, що сполокує поживні частини в борозди та зносить в долину. Стояча вода на грядках, не могучи скоро випарувати, заквашує землю і на тім місці твориться гриб, пліснь та мох. Це все, розуміється, шкодить яринам.

Отже перекопуємо городи в осені, не лишючи стежок та борозд неперекопаних. Очевидно — наша праця не кінчиться на осіннім копанню, бо на весні треба ще раз скопати під сів та садження.

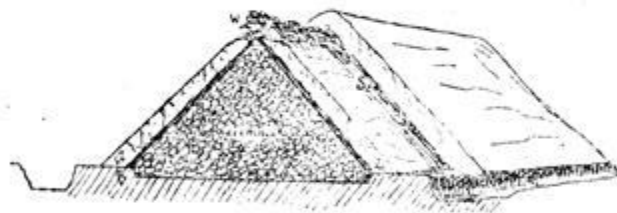
Переховування ярин.

Деякі ярини витримують зиму в ґрунті, як петрушка, шпінат, а навіть і морква, прикрита землею. Інші треба переховувати в пивницях, ямах або кіпцях.

В пивницях переховуються ярини звичайно зле, бо рідко можна стрінати пивницю як слід чисту, продувну, з відповідною температурою. А то звичайно бувають вогкі, за теплі, без світла і повітря. Для того краще в пивниці стільки ярин переховувати, скільки треба мати під рукою на короткий час.

На бураки, калярепу, брукву, салеру викопуємо доволі глибокі ями, насилаємо там цих ярин, зверху даємо дах з дощок, прикриваємо соломом і присипуємо землею. З одного боку треба лишити отвір, щоб легко до ями можна дістатись, або в разі потреби, провітрити; розуміється, що отвір цей мусить бути перед морозом затканий соломом.

Земля, в якій копаємо ями, мусить бути як найсухша. З хованням ярин не треба спішитися, бо ярини ростуть аж до морозів, а чим довше в землі остануть, тим краще переховуються. Великі скількості моркви, бараболі, бураків переховуються найкраще в кіпцях.

Мал. 5. Копець бараболі, прикритий землею і переложений соломом на зиму.

Кіпці робити невеликі, бо в більшій кількості нагромаджена ярина загниє.

Капусту, калярепу, каляфіори, петрушку, салеру можна також переховувати в долах. Капусту, каляфіори садимо в таких-же долах до піску, коріннями одна при одній; вітрити. В пивниці зробити під стіною верству з піску і там переховувати петрушку.

салери та інші, втикаючи в пісок, зелену частку на верх. Капусту головиасту, призначену на ужиток весняний, можна теж переховувати і в цей спосіб, що кладеш її у ями, викопані плитко в сухій землі, коріннями до гори, щоби вода до головок не затікала, накривається листям і прикидається землею. По боках можна лишити два против себе отвори для продуву; на випадок морозу затикати соломкою.

Вино порічкове.

Зі всіх вин овочевих найніжніше в смаку є вино порічкове, бо порічки є найкращий матеріал на вино. Робиться воно так:

Порічки мусять бути цілком дозрілі т. є. верхні ягоди зачинають вянути, а спідні дістають темно-червону краску (около 20—30 липня). Зривати в погідний, сухий день. Як-що є праса, то на прасі, а як нема, то в мішочку руками витиснути весь сок. До 1 л. соку додається найвище 2 1/2 л. води такої, яка є найздатніша до пиття. Тепер додати цукру і цілу теч добре вимішати. Як мається більшу кількість соку, то злити до бочки, а як меншу, то до бутлі і поставити в сухому місці (на вікні), аби ферментувало; отвір легко заткати. Так має стояти 6—10 тижнів, доки не „склярується“. Потім злити до пляшок і добре закоркувавши, дати до пивниці. Яку кількість цукру додати, покаже слідуюча таблиця:

1. Порічки білі на 1 л. соку 1—1 1/2 л. води 330 грамів цукру
2. „ червоні „ 1 „ „ 1—2 1/2 „ „ 330 „ „
3. „ мішані „ 1 „ „ 1—2 „ „ 330 „ „

Щоби скорше сок ферментував, додається шляхотні, винні дріжджі, які треба спровадити (Rabka, Steinberg). — *о. Йос. Кар.*

Дещо про насіння.

Понище в таблиці подаємо кількість зернят в одному дека, пересічний процент кильчення, тривкість сили кильчення, в яким часі сходить, відаль рядків, в якій садити чи сіяти, та час висіву.

Найкраще звичайно кильчаться насіння з послідного збору. Натоміць насіння огірків найкраще сіяти по 3 літах, так само як 3—4 літне насіння мельонів, дині і т. п.

Насіння гороху також краще сіяти по 2—3 літах, бо молодше більше йде в натину, крім того буває часто заражене жучком, якого личинки зимують в першорічній насінню, а потім виходять.

За довго переховувані насіння не є певні. Ці дати означені, розуміється, приблизно.

ТАБЛИЦЯ КІЛЬКОСТІ ЗЕРНЯТ І О ІХ КІЛЬЧЕННЯ І Т. И.

РІА ЯРИ	Кількість зернят в 1 дека	Пересічний процент кильчення	Тривкість кильчення в роках	На який день осядає	ВІДАЛЕННЯ		Час висіву
					в рядку	в ряду між рядами	
					СЕНТИМЕТРИ		
Біб	4	90	3—4	8—12	40	30	від березня до квітня
Бураки цвіклові	750	180—200	5—6	8—10	40	25	" " " "
Цибуля	2600	70	2—3	6—8	40	15	" " " "
Цибуля	670	80	3	6—10	45	30	" " " "
Диня	50—60	70	5—6	6—8	300	200	від березня до квітня
Фасоля	20—22	90	2—3	8—12	40	30	в травні
Горох	40—50	90	3—4	6—8	25	20	" " " "
Каліфорія	2700	70	4	4—6	60—80	60—80	від березня до квітня; пізні
Капуста	2800	70	4	4—6	60	60	в березні в травні
Капуста червона	3100	70	4	4—6	60	60	" " " "
Капуста бруксельська	3200	70	4	4—6	50	50	" " " "
Кріп	6000	90	3	6—8	25	10	" " " "
Маєран	60000	—	2	12—14	15	8	в половині травня
Морква терта	10000	60—70	3—4	14—22	15—30	8—15	в березні
Морква нетерта	3700	60—70	3—4	14—22	15—30	8—15	" " " "
Мельони	380	70	5—6	6—8	120	120	в травні
Огірки	600	70	5—8	6—8	150	25	" " " "
Петрушка	6400	60	3	18—20	30	15	в березні
Помідори	2900	70	2—3	18—20	60	50	в парниках в березні
Редьківця	1100	90	5	4—6	10	5	від вчасної весни
Редька зимова	1125	70	4	4—6	30	15	в літі
Редьківця маєна	5500	70	4	4—6	30	15	на весну
Салата	8000	60	3	4—6	25	15	від березня до липня
Салата римська	7500	60	3	6—9	30	25	в березні
Салери	20000	60	3	6—9	30	30	в березні
Шавник, квасок	21000	60	3—4	12—21	40	40	в лютім в парниках
Шпалати	550	99	2	21	25	10	від весни до літа
Шніпат	1200	99	2	8—12	80	80	в квітні
Калірепа	2500	70	4	4—6	30	30	від березня і в серпні від березня до червня

Боротьба зі шкідниками в городі

Ярини в городі терплять від багатьох шкідників, так звирячих як і рослинних. Боротьба з ними вимагає пильної праці і заходів, та цей труд виплачується, а недбальство приносить не раз великі шкоди.

У нас на це мало звертається уваги і не доцінюється шкід, спричинених шкідниками. Кожний господар знає добре шкоди, спричинені мишами в засівах та інші. Але боротьба зі шкідниками мусить бути загальна, одиниці тут не багато допоможуть. Та мимо цього рук не треба опускати. В культурних краях сама держава бере цю справу в руки. Наприкл.: в Канаді, Англії, існують окремі уряди, що досліджують способи нищення всіляких шкідників та величину їх шкідливості. І так в Лондоні убито за 20 літ около 1½ мільонів щурів. Шкоди від комах та іншого рода шкідників на цілм світі обчислюють приблизно на 160 мільярдів польських марок. Такі шкідники нищать відразу цілі поля як саранча, а філюксерра винниці. Отже справа ця не є так маловажна.

Ми тут вичислимо тільки найзамітніщих шкідників: І так миши домашні та пільні треба нищити зерном, затробним стрихніною або фосфоровими пігулками, а також заражуючи їх мишачим тифусом, але при тім треба вважати, щоб домашні звирята не потроїлись.

З комах: Хрущ маєвий, живиться листем і цвітом овочевих дерев; страсувати його найкраще ранками та нищити або давати домашньому дробови. З яєчок, які зносить самиця хруща, вилігуються личинки, трохи подібні до гусениць; вони швидко ростуть і є загально знані яко борозняки. Живляться вони коріннем рoстин та спричинюють великі шкоди. Живуть три роки під землею, а в четвертім перемінюються у ляльку, з якої по кількох тижнях виходить хрущ. Борозняки треба нищити при весняній і осінній перекопці.

Мал. 6. Борозняк.

Жук гороховий (*Bruchus pisi*), малий, чорний — живе в зернах гороху та бобу, з якими висівається, і опісля складає яєчка в цвіт. Гусенички вгризаються в зерна та зимують там, перемінюючись в ляльки. Щоби жучків вигубити, можна насіння бобу та гороху перед сівом мочити 12 годин в гноївці. При більшій кількості гороху, сиплеться горох до щільно замк-

неної скрині, де на дно ставляється мисочка з розчином формаліни (50—100 грамів — купити в аптеці), накриту ренітком на кілька годин. Від пари формалінової вигинуть ляльки. Корисно засівати дволітні зерна.

Личинка жука скочка (*Agrotis*), звана дротиком, скіряної барви, з двома чорними крапками на останнім перстеню, живе в землі кілька літ і спричинює великі шкоди, обгризуючи коріння.

Блоха земна (*Haltica nemorum*) і блоха капуста (*Haltica oleacea*) невеличкі жуки (3—5 mm) чорно-сірого кольору, скакають, як звичайні блохи. Нападають на багато рoстин, так на городі як і в парниках. Капуста блоха обгризує капусту, як тільки вона зачне сходити. Найчастіше появляється на землях зимних, в часі засухи, в совянні дні. Цей жучок знищує великі плянтації капусти. Слабі розсади не можуть знов вирости і пропадають. В парниках з блохою теж велике лихо. Поливати розсади водою; на мокрі листя сипати попіл або суперфосфат, а також обприскувати тютюновою настійкою (3 кіл. тютюну і 1 кіл. сірого мила на 100 л. води — от способи нищення сего шкідника.

Ведмедик (*Gryllotalpa vulgaris*) належить до найбільших шкідників. Він підгризає коріння всіх рoстин і винищує значні площі, особливо небезпечний він в парниках. Як що знайдемо дірку, куди він залазить, або місце де він живе, (а це легко помітити, бо всі рoстини, яким підгризає корінці, стають жовтими), треба ведмедика викопати або заллати окропом.

Тиска (*Psila rosae*), чорна муха з жовтими ногами, складає яєчка на молоду моркву. Гусенички вгризаються в корінь і ярина вяне. Вирвати заражену ярину — а інші сприскувати розпущеним милом. Подібні шкоди спричинює муха салерова, цибулярка і т. д. Коли дуже поширилася, перестати на тім місці uprawу цієї ярини на 2—3 роки.

Білох капусталик, знаний усім мотиль, складає яєчка під сподом листя капусти та споріднених рoстин. Яєчка видушувати, а гусениці вибирувати та нищити обприскуванням тютюновою настійкою 2—3 разів в літо.

Мишці (*Aphidae*), дрібні комахи, що висисають соки з листя та молодих галузок, являються не раз у великій кількості. Нищити їх розпущеним милом або тютюновою настійкою.

Крім вичислених є ще багато інших денних та нічних комах, жуків і мотилів, яких гусениці та личинки треба винищувати.

Проти слимаків в огороді посипувати грядки свіжо паленим

вапном або попелом. Слимаки застрягають у вапні або попелі і гинуть.

З рослинних паразитів, які є причиною численних хвороб у рослин, треба згадати про деякі бактерії і грибки, які живуть коштом тканин рослини. Ці паразити, нечувано витримали на зміни температури і odporні, нападаючи на огородні рослини, майже завжди, коли не знищують урожай зовсім, то обезцінюють його і дають величезні страти.

Ми згадаємо наступні хвороби:

Гангрена (Brand). Появляється найчастіше на молодих рослинах в травні і квітні від надмірного поливання розсади чи угновиння. Гангрена (рак) також відома і на парникових рослинах (огірках, мелянах, капустах і т. д.) При цій хворобі творяться тузи, які гниють і нищать рослини. Боротися з гангреною треба, починаючи від ґрунту, який належить вапнити, в інспектах часто поливати, місця, на яких тільки починається гангрена очищувати і присипати сірчанним порошком або деревляним вуглем. На зараженій грядці краще кілька літ нічого не садити.

Картопельна зараза (Phytophthora infestans) Найстрашніша хвороба бараболі. Появляються плямки на листях, від чого листя сохне, пізніше хвороба переходить і на саму бараболу. Цій заразі підлягають переважно вчасні гатунки. Проти цієї хвороби треба обприскувати бордоською течєю, а найкраще садити випробовані і odporні хворобі гатунки.

Іржа. На майже всі огородні рослини нападають бактерії іржи (*Uromyces, Puccinia* і др.) які характерні червоно-рудими плямами на листях, що переходять в нарости, калічать рослину і її обезцінюють. Як і при других грибо-паразитних хворобах єдиний засіб боротьби — це обприскування бордоською течєю (1% розчин).

Мучниста роса — білий нальот на рослинах стручкових, цибульових, диневатих, є грибок з родини *Erysiphe*. Грибок проявляється на поверхні листків, стовбурів і овочів і провадить до загнобнення тканини. Обприскування бордоською течєю і кілько-разова посипка ґрунту сірчанним порошком — знищує грибок.

Гниль коріння, бураків, моркви, цибулі і інших ярин теж є вислідом діляння бактерій (*Peronospora* і др.) Шкода подібна до попередніх. При всіх грибових хворобах передовсім треба доглядати та управляти ґрунт, стежучи, щоб не був надмірно погноєний, або не дуже мокрий чи сухий. Боротьба таж сама (синій калінь, сірчаний порошок і попіл або деревляний вугіль).

Маємо одначе і приятелів в городі, яких мусимо знати, щоб їх помилково не винищувати, а хоронити.

З комах мусимо згадати бігунів (*Calosoma*), зазубок (*Coccinella*), які поїдають мшиці, мурашки, деякі оси (*Vespa*), мухи тахіні і наїзників, які вкладають яєчка в тіло гусіньлиць.

Зі ссавців особливо корисні: лилік, їжак і кріт (кертця), з інших звірят велику користь господарю приносять жаби і ящірки, а найбільшу птахи. Треба наші діти повчити і наказувати, щоб цих звірят не нищили, пташкам гнізд не вибирали, бо цим відстрашуємо тільки наших союзників в боротьбі зі шкідниками.

БЖІЛЬНИЦТВО.

Кожний, хочби найменший господар-рільник на селі, чи в місті повинен побіч садівництва, займатися також бжолами, бо одно з другим є тісно зв'язане. Зрозуміли то інші культурні народи, тому в них бжільництво нині на найвищій ступені розвою. І у нас на цім полі видно в останніх літах значний поступ. Саме перед війною зачала виходити в нас газетка „Український пасічник“, а разом з тим було організовано українське товариство пасічників в Тернополі. Що край наш надається для пасічництва, як може жаден інший, видно хочби з того, що названо його: „молоком і медом текучим“. І справді, були колись на Україні часи, коли мід — як то кажуть — „аж капав“ і пасічник не потребував коло бжіл багато заходитися. Він лише брав мід і то з простого дула, а пасічництвом в нинішнім розумінню не потребував займатися. Були тоді інші обставини, простори, незаорані степи, розлогі луки й ліси, багато неужитків, так що бжолла мала дуже багато пожитку. Часи змінилися, мало степів і неужитків, а ліси прорідли. Люде стараються землю як найкорисніше зужиткувати для хліба, так що для бжіл зістало значно менше пожитку — хотяй в порівнянні з західними краями є його ще в нас дуже а дуже багато. Отож через зменшення пожитку взялися пасічники до штучного плекання бжіл. Придумали розбірні вулики, машинки до витрясання з рамок меду, до виготовлення штучних вошин, а все разом допровадило до того, що бжолла, так сказати, мусить слухати пасічника і так робити, як він розкаже. Тими ріжними штучними способами приневолено бжолу интензивніше працювати над виготовленням меду та до-

повняти убуток її пожитку в природі. Що нині лише поступове пасічництво оплатиться і веде до ціли, бачимо з того, що прості пасіки нидіють, а до розвою доходять лише штучно і вміло плекані рої та господарка пасічничка, після нових дослідів.

В останніх часах видко у нас незвичайний рух кооперативний або спілковий. Всякими способами стараємося переконати наших селян, що одинокий для нас ратунок і вихід з нужди так економічної як і політичної — то злука в товариства, союзи, спілки і т. д. Тому слушно каже один наш кооператист: „Кооперація, то кожух не тільки теплий але як-раз на нас шитий“. Тимчасом видимо і переконуємося, як тяжко це в нас іде і як трудно нашого селянина цим переконати. На цім полі і в цій роботі, думаю, якраз найвідповіднішим булоб поширювати поступове пасічництво, бо то очевидний і природний зразок кооперації. Нічо так за собою не потягає, як добрий клясичний приклад, а цим власно є бжолка. Треба щоби селянин освідомив себе, що значить злука, послух а з тим добра організація, яку бачить в рою бжіл; тоді лекше прийметься і в його голові ідея людської кооперації, а то буде принукою до того, що він сам схоче лучитися в громаду. Нехай побачить і переконається наочно, який в улію порядок, чистота, взаємна любов і єдність, а що найважнійше, як там переводяться в життє клич „оден за всіх — всі за одного“.

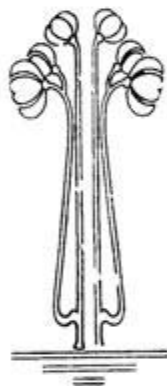
То булаби користь, так сказати більше моральна. Багато інших користей матеріяльних приносить добре ведена пасіка. Подаю простий рахунок: Один добрий пень рамковий (Держон) коштує 5000 мп. При добрім, середно вмілім плеканню бжолки, може один пень дати за рік нехай лише 15 кг. меду, а бувають літа, ріжні околиці і досвідчені пасічники, що беруть з пня і до 50 кг. То все залежить від обставин. Рахуючи 1 кг. меду 1200 мп. за 15 кг. буде 18.000 мп. себто 13.000 мп. зиску. То є найменша кількість, яку пень повинен дати. До того треба дочислити 1 або 2 рої вартости бодай по 8000 мп. — то побачимо, що нема іншої галузи господарства так рентовної як пасічництво. Зазначую ще раз виразно, що тільки вміле й розумне провадження бжіл може дати такі результати, а всякий ділетантизм і проби приносять дуже багато страт і розчаровань.

В кінці корогенько згадаю і за культурно-виховуючу користь з бжільництва. Кілько то часу в зимі марнує наш селянин. Нема у нас фабрик, зарібку, — нема до того взятись. Пересидить він дармо чи в сусіда, чи в коршмі, або переспить, а тимчасом

коли-би мавпасіку, то цілу зиму мавби приємне і легке заняття: робив-би нові улії, що кождий потрафить, приготовляв-би рамки, робив-би мати і інші потрібні знаряддя, читав-би якийсь підручник пасічничий — словом, все знайшов-би якусь роботу.

Хто хоче блище пізнати бжолу і навчитись ходити коло пасіки, нехай читає підручники. Таким є добрий підручник „Пасіка“ вид. Просвіти, польський Дра Цесельського.

О. Йос. Каран.

Січень

Садок.

1. В садку підкладати сніг під дерева і втоптувати його, від того весною дерева пізніше розвиваються і не буде цвіт овочевих дерев попсований приморозками, крім того дерево буде мати більше вохкості.

2. Стрясувати сніг з гілок, щоб не обламувались.

3. Збирати павутинні гнізда (кубла) гусільниць Золотогуза і Білана жилкуватого (мал. 20.)* Кубла (гнізда) висять на гілках, здебільш в самій горі дерева. Зібрані кубли спалювати, щоб по весні не виляглись з них молоді гусільниці.

4. Оглядати дерева: знайдені яйця Прядки Недопарки (мал. 23), Прядки Перстенівки (мал. 22), а також кокони Киточниці і др. — збирати, зрізувати або зчищувати. Все зібране нищити. Боротьба з цими шкідниками необхідна і успішна тільки з осені і до весни, коли яєчка по кількасот штук лежать вкупі; тоді легко їх помітити і без коштів швидко можуть бути знищені. (Дивись вступ ст. 9).

5. Обчищувати кору з дерев, від моху, лишайів і поростів. Все збирати і спалювати.

6. Вирізувати сушняк (сухі галузки).

7. Спорохвілі і великі рани на деревах обчищувати і замазувати а також і цементувати, коли потрібно.

8. Переглядати, чи всі молоді деревця попривязувані до коліків.

9. Оглядати, чи не шкодять зайці в садку. Крім зайців, які обгризують кору на молодих деревах, дуже небезпечними шкідниками є миши і нориці.

*) Див. „Борьба з шкідливими комахами в осені і зимою стор. 9.

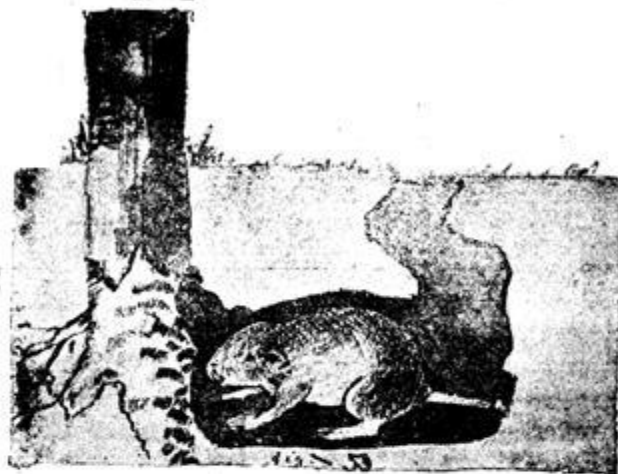

КАЛЕНДАР РОБІТ в овочевому садку і городі.

Поділити роботу в садку і городі та виконати її у своїм часі — це перша запорука успіху.

Господарка в садку і городі мусить бути пляново й розумно уложена на протязі всього року. В зимові місяці треба обміркувати, що треба зробити на весні і що для того треба підготувати, аби не було перерви в роботі. З першими весняними днями стільки негайної праці, що буде запізно робити те, що мусило бути закінчене в осені й зимою; літом-же знов багато такої роботи, яка не на часі весною і т. д. і т. д. Все вимагає, щоби річна робота в садку і городі була поділена на місяці і тоді лекше буде пляново виконувати вказані роботи. Штучно розподілити роботу тяжко і неможливо; кожна місцевість має свої властивості, на які треба звертати увагу; так само, не може бути різко відділений місяць від місяця. Через те необхідно переглядати так попередні місяці, як і трохи заглядати наперед. Таким чином календар служить тільки пляном — вказівкою робіт в садку, на протязі цілого року, маючи на увазі, що господар садка вже знайомий з садівництвом і огородництвом, або користується поважним підручником. Щоби не повторювати тих самих вказівок щомісячно, зазначаємо їх числами в скобках, наприклад: (Листопад 4.), куди відсилаємо для ознайомлення.

Мал. 7. Нориця.

Нориці і миши найбільш люблять жити в сухій землі, на якій росте трава. Шкодять вони тим, що підгризають корінці або виїдають зерна висіяні до шкільки. Вишищувати їх досить тяжко. Отже найкраще в нори затика-

ти клочче, змочене отрутою (хлороформ, бензін, етер) або класти моркву зі стріхніною.

10. Переглядати насіння положене для кільчення в пісок до льоху (півниці).

11. Коли погода дозволяє, можна по троху підрізувати овочеві куці і дерева.

12. Зрізати гарні і придатні до прищеплювання галузки яблунь і грушок.

13. Обміркувати, які дерева будемо на весні садити, в якій кількості і в якому місці. Коли не маємо власної шкільки, то завчасно треба виписати відповідні дерева. (Див. Вступ „Який заводити садок“ стор. 5).

14. Робити замітки про те, що треба зробити в садку і чекати слушного часу. При розподіленню роботи не забувати обсадити всі плоти і стіни дому шпальбрами з грушок, морелі чи персиків (бросквині).

15. Заводити в садку лад і порядок, все непотрібне з садку викидається.

Город.

16. Замовляти потрібну кількість насіння, щоби зайвого не купувати але щоби і не забракло. (Див. „Дещо про насіння“ стор. 9).

17. Як-що земля не замерзла, снігом не покрита і гарна по-

года, можна ще в осени неперекопані грядки тепер ще перекопувати, та при цій нагоді весь бурян, комахи і т. п. вишищувати. Гній складати на грядках.

18. При сильних морозах зимові ярини, які залишилися в землі накривати солом'яними матами або соломою, тільки підложити лати або галуззя, щоби не примерзали.

19. Повисаджувані морозом корінчики трускавок, зимової салати можна обережно повтискати та землею обсипати.

20. До малих скриньок, вазонків, горшків або мисок можна класти по 2—3 зернятка мейонів та огірків, або висівати петрушку, салату, салери і щавник, та тримати на вікнах до сонця.

21. Направляти знаряддя городниче та садівниче.

22. Коли тає, вітрити пивниці, ями та інші сховки яринні. Зіпсуте викидати.

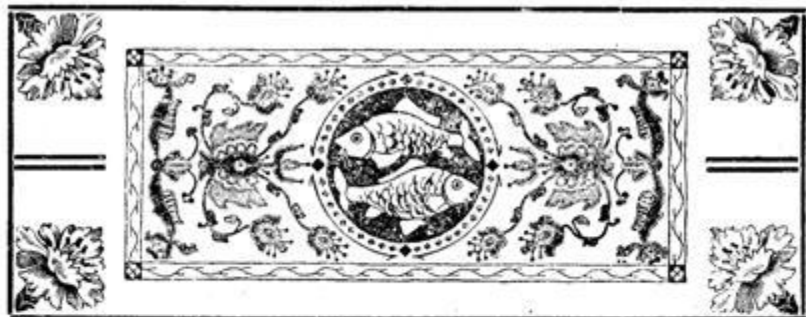
23. Якщо відповідна погода, можна приготувляти парники, які звичайно закладається в лютім. Вчасні карафіоли, вчасну капусту, редьківцю можна сіяти в парнику, який треба часто вітрити.

Пасіна.

24. В пасіці нема жадної роботи, зате може пасічник робити дерев'яні чи солом'яні улї, приладжувати різне знаряддє, а до бжїл о стїлки лиш заглядати, щоб перекопатись, чи мають спокїй, та чи де миши не загнїздилися.

Лютий.

Садок.

1. Збирати павутинні кубла (гнізда) (Січень 3. 4).
2. Обчищувати кору на деревах (січень 5).
3. Лічити рани (Січень 7).
4. Переглядати дерева (Січень 8. 9).
5. Відмолоджувати корони на старих деревах.
6. До кінця місяця мусить бути закінчений збір гнізд гусільниць, бо далі буде вже запізно. Оглядати сусідні дерева і теж винищувати шкідників, які перезимовують, бо коли на весну вийдуть шкідники, то безумовно опиняться і в нашому садку.
7. Оглядати всі дерева, аби ніде не висіли попсовані, гнилі та засохлі овочі, бо на них знаходяться зародки дуже небезпечного грибка (*Monilia fructigena*). Проти всіх взагалі грибків, які живуть на деревах, треба обприскувати дерева, перед початком вегетації 2% бордоською течею (2 кіл. синього каміня, 1 кіл. вапна і 100 літ. води).
8. Звертати увагу на місця, де поселилась кровава мшиця (вовняна корівка *Schizoneura lanigera**). (Див. мал. 8.) Ці місця змазувати нафтою, розведеним карболінеум і до цієї мішанини додати спиритусу та небогато шелляку.
9. В кінці місяця вивозити гній, закінчувати гноєння, яке почато в осені (листопад 4). Доглядати, аби вода не змила погною.

* Кровава мшиця є дуже великий шкідник. Вона розмножується на галузках «блудь» і вгризається в кору аж до самої деревини. Місця ці виглядають немов обліплени білою вовною. Коли роздавити мшицю то з неї виходять червона теч, наче кров, від чого вона і має свою назву. Коли мшиця розмножиться у великій кількості, то дерева марніють, перестають родити і поволі всихають.

10. Коли земля не замерзла і коли дозволяє погода, дуже корисно булоб скопати місця для шкілки.

11. Вшкілці обрізати дички, минулого року прицеплені „в очко“ на „чоп“. Благородні щепи скорочувати, а ті, що спросли до відповідної висоти, обрізати на корону.

12. Коли дозволяє час, можна підрізувати груші та яблуни. Робити правильні корони.

13. Закінчити підрізку і очистку малини, так само і інших овочевих кущів. Відмолоджувати старі кущі.

14. Здіяти липкі паси (мал. 2 стор. 8) з дерев і спалювати їх разом з яєчками і ляльками ріжних комах.

15. При кінці лютого, коли можливо, копати ями для посадки дерев весною, коли того не зроблено в осені.

16. Як тепло, продовжувати білення дерев вапном з глиною і коров'яком, коли вже очищено кору. (Січень 3, Лютий 2).

17. Підготовлюються до прицепки дерев.

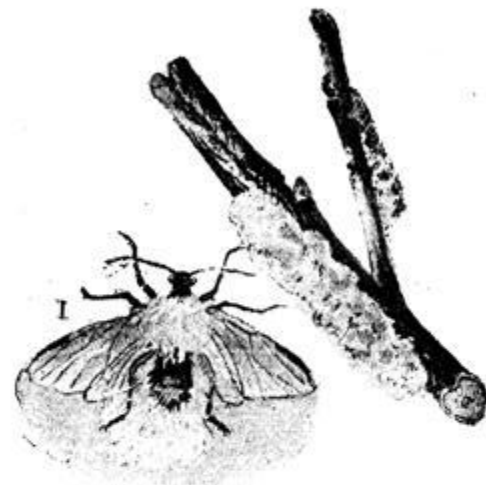
18. Переглянути садівничі прилади, чи не треба чого направити.

19. Оглянути, чи не гниють овочі, які переховуємо в пивниці.

Город.

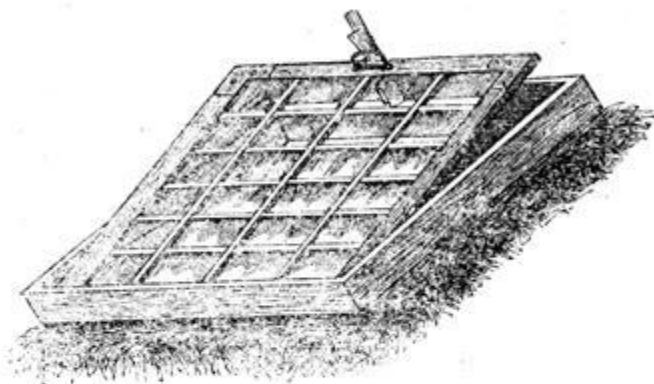
20. Продовжувати роботи призначені на січень, о скільки їх непокінчено. (Ця замітка відноситься до кожного місяця!)

21. Закладати теплі парники (Див. мал. 9.) на салату, редьківцю і каротку, півтеплі для насаджування розсади карафіолів, калярепи, капусти, огірків, салати і мільонів. Щоби дістати сильну розсаду, треба часто вітрити парники. Коли ростинки вигідно можна взяти в пальці, пересаджується (п'якує) їх до розсадника на 5 см. одну від другої.

Мал. 8. Кровава мшиця.

22. Вчасну бараболю (шеститижнівку) садити в теплі парники, присипати на 25—30 см. землею.

Мал. 9. Іспектова скриня до вчасного висіву насіння яри. Віко відхилене до провітрення. Дивись ст. 14.

23. Сіяти в горшках горох, біб, огірки, дині, а як підростуть, що кращі пересаджувати в парники.

24. Продовжувати вивозити на грядки гній, також каїніт, томасину, очевидно на такі місця, де вода не сполокувалаб погноєння.

25. Стратифікувати насіння бураків, моркви і петрушки.

26. Вітрити і очищувати ями та пивниці з яриною; ярини прикопані в піску, як-що сухий, скрапляти.

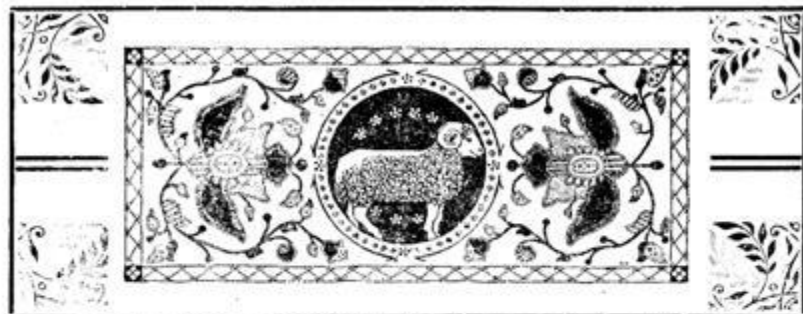
27. Компости перекинути.

Пасіка.

28. Як тепло, бжолі можуть зробити перший облет. Матка починає червити. Врешті з пасікою та сама робота, як в січні.

Березень (март).

Садок.

1. З початку місяця докінчити все, що не зроблено в місяці січні і лютім.

2. Знимати солому з дерев, які з осени були вкриті від морозу (Листопад 8).

3. Старі й хорі дерева обкопувати і угноювати. (Див. Вступ: „Хороби дерева“ стор. 10).

4. Початок обрізки дерев. Зрізувати все сухе й непотрібне.

Корчувати пні. Обрізувати „вовчки“ (неплодючі гілки). Утворити добру і правильну корону. Не допускати, щоб галузки терлись одна об другу. Див. мал. 10.

5. Коли осінь була мокра і зимою, приступати до садження дерев і овочевих кущів,

Мал. 10. Перехресні галузки.

коли-ж весна суха і вітряна, — краще посадку відкласти на осінь. Не садити дерев, які родять великі овочі в тих місцях, де віє сильний вітер. Ями для посадки мусять бути викопані з осені, в крайньому два тижні наперед, раніш, ніж починаємо садити.

6. Не садити навколо садка тополі, на яких жис завжди багато шкідливих комах, а краще садити липи, граб, клен та акацію.

7. Підрізувати посаджені або пересаджені дерева. Дбати про правильну корону. В перші роки залишати на галузці 5—6 очок, бокові гілочки обрізати коротко. Розумна підрізка доповнює корону дерева, скріплює і оживляє ріст, гілочки грубішають та одержують овочеві галузки.

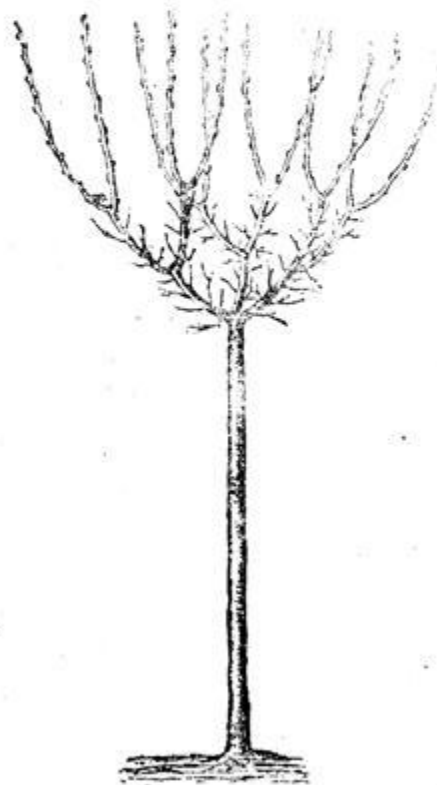
8. Коли тепло, можна приступати до щеплення „живим очком“, можна також починати щеплення старих дерев. Починати від вишень, черешень, далі слив, груш і нарешті яблуні. (Див. „Про щеплення“ стор. 6).

9. Посаджені в осені (вересень 8, жовтень 5) зернятка в вазони, висаджувати на грядки, приготовлені в осені. Сіяти рядками на 30 см. оден від другого, на глибину 5 см.; зверху вкрити доброю землею на 2 см.

10. Куплені зерна весною, перед засівом 2—3 доби треба мочити у літній воді.

11. Кістки вишень, черешень і сливок, найкраще садити просто в ґрунт, як тільки вони скільчаться.

12. Молоді розсадки (ґони — завгрубшки як олівець), посаджені ще минулим роком, викопувати і садити рядками на нові грядки для прищепки.

Мал. II. Гарно і правильно підрізана корона.

13. Виймати з льоху однорічні ґони овочевих кущів (вересень 5) і як земля трохи підсохне, різати галузки на прутики, не довші 15 см. і садити в дірки, зроблені кілком на грядці, так щоб одно очко лишилося над поверхнею землі. В часі посухи поливати.

14. Розмножувати овочеві кущі відкладами, себто пригинати до землі галузки кущів і придержувати їх ключками та зверху засипати землею.

15. З минулого року відклади перерізувати між окремими паростями і розсаджувати кожную окремо.

16. Коли на одному прищепленому пні виросло 2 галузки, слабшу треба зрізати і зріз замастити садівничою мастею.

17. Зрізати старі парости малини, нові обрізати на $\frac{2}{3}$ довжини. Підіймати пригнути до землі ґони й привязувати їх до кілків. Найсильніші і найздоровші ґони мусять мати не більш $1\frac{1}{2}$ мет. довжини.

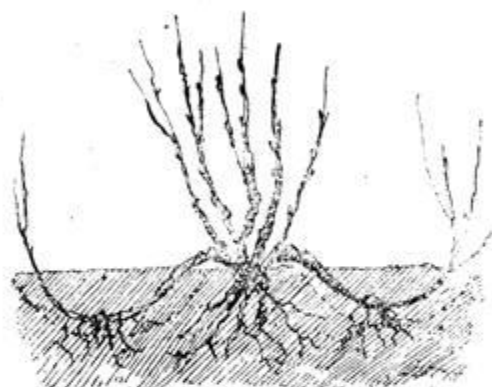
18. Збирати павутинні кубла (ґнізда) з молодими гусільницями і палати. Старатись робити це зранку, коли зимно і гусільниці ще не розлізлись по деревах.

19. Появляються мотилі багатоцвітниця, китичниця і другі, які відкладають жовтенькі яєчка (150—200) на гілочки різних овочевих дерев. З цих яєчок швидко вийдуть маленькі гусільниці, які треба стрясати на рядно і спалювати.

20. Зрізувати гілочки з яйцями шовкопрядів. Не допускати вийти з яєць різним шкідливим комахам, бо боротьба тоді з ними буде за тяжка.

21. Перше обприскування дерев отруйними течами (Див. „Рецепти“ ст. 13).

22. На протязі всієї весни, як тільки появляються мшиці (Arhidae), особливо в сухі роки, треба невпинно боротися з ними, обприскуванням кущів і дерев квасієвим роцином, або тютюновою настійкою. (Див. „Рецепти“ стор. 13).

Мал. 12. Відклади.

23. Перекопка садка на „чорний пар“^{*)}, робота тяжка, але необхідна і дуже корисна. Особливо необхідно це робити, коли замало, або нема штучного навозу. Перекопка ґрунту допомагає кращому росту дерева і його плідності, забезпечує коріння від мишей і нищить велику кількість гусільниць і ляльок комах, які від осені перебувають в ґрунті. Пускати в сей час качок і гусей до садка.

24. Перед роспусканням бруньок слід всі дерева, а особливо хорі на грибки, обприскувати 3% бордоською течею.

25. Появляється багато жуків довгоносиків, які сильно шкодять садкам. Один з самих великих шкідників є довгоносик-квітгоризок яблуневий (Мал. 13.) (*Anthonomus pomorum*). Цей жук,

Мал. 13. Квітгоризок яблуневий.

бурого кольору, з самого початку весни починає складати яєчка по одному в пучку ще не розцвілих квіток. З тих яєчок виходять маленькі личинки і виїдають середину цвіту, так що він вже не в силі розвинутися і сохне. Швидко з личинки виходить молодий жук, який живиться листями і зимує під корою або в траві. Іноді цей жук появляється в такій кількості, що дерева зовсім не дають овочів. Найкраще нищити їх, стрясуючи з дерева на розстелену плахту; корисно також обшкробувати кору і білити дерева вапном.

26. Приводити садок до порядку.

Город.

27. Кінчити копання і гноєння грядок.

^{*)} „Чорний пар“ себто пушити раз у раз землю ралами, бородами або сапами та граблями, щоб на ній нічо не росло, не шкарубла, а була пухка та м'яка.

28. Сіяти на місці бураки, горох, хрін, кріп, мак, моркву, петрушку, ріпу, редьківцю, цибулю семилітку, сояшники, щавник, шпінат. На розсадику — бруксельку, цибулю, каліфіюри, калірепу, капусту головчасту і волоску, салату.

Садити хрін, щавник, зрізованець, розсаджувати цибулю семилітку.

29. Перезимовані ярини, з котрих хочеться мати насіння, як калірена, капуста, морква, цибуля, червоні бураки, петрушка, при гарній погоді висаджувати в сильну землю на сояшному, перед вітрами захороненому місці.

30. Теплі і півтеплі парники як можна часто вітрити — а як земля підсохла, скрапляти літньою водою. Частим вітренням зміцнюється розсаду. Парники, що трохи вже вистигли, обкладати кінським гноєм.

31. Грядки з суницями і трускавками обкопати.

32. Висаджувати в парники з горщиків м'ельони, дині, огірки.

33. З кінцем місяця закладати шпарагарні. Давніше дуже глибоко скопувано землю під шпараги. Однак досвід показав, що вистане землю перекопати на 30—45 см. і добре перемішати з перегнилим гноєм, бо шпараги зараз під поверхнею розпускають коріні. — Растинки шпарагів садяться і насипується найбільше 10 см. землею. На зиму для охорони перед морозом обкладати гноєм. Так поступати три роки. Коли приходить час витинати шпараги, насипується коло кожного корчика ще на 15 см. землі. Коли виколюються, вирізувати обережно острым ножиком (не виривати!), вважаючи, щоби не покалічити корінів.

34. Як гарна погода, чистити, порядкувати стежки й дороги, щоби цілий город виглядав чепурно й мило для ока.

Пасіка.

35. Бджола починає вилітати за пожитком. Треба уважно переглянути коло очка, чи всюди є матка. Пізнати по тім, коли бджола на ніжках приносить пергу; це знак, що матка живе. Як що матки нема, в такому разі найкраще цей пені злучити з другим. Тепер, коли тепло, можна переглянути кожний пені, контролювати, чи є на першій рамці мід, даліше не розбирати. Як нема меду на першій рамці, то піддати в плястрах. Мати позакладати назад, щоби черв не перестудився і на це найбільшу звертати увагу.

Квітень.

Садок.

1. Висаджувати овочеві зернятка на грядки (березень 1, 9, 10, 11).

2. Закінчити посадку дерев і овочевих кущів та підливати їх в часі посухи. На похилих місцях (горбах) слід покопати рівчаки, щоби по них йшла вода і поливала дерева.

3. Вдруге скопати грядки для посадки черенків (зрізів).

4. Що походило з кісток різних овочевих кущів, треба на ніч укривати, щоби не померзло. Доглядати, щоби не поломити саджанок, коли вкриваємо.

5. Переглянути всі перевязки, чи не відаються вони в дерево. Правильно привязане дерево виглядає, як на малюнку 27. (з правого боку).

6. Доглядати, щоби земля на грядках не зашкарлупилася в часі посухи; тому треба поливати, зволочити граблями і зверху приприсипати перегнилим навозом.

7. Починається щеплення дерев „живим очком“ (мал. 24)— себто таким, яке того-ж літа дасть листки, а навіть галузки. (Див. вступ „Про щеплення“ стор. 6).

8. Щеплення старших дерев через кожухованне і в розлуп, себто в дичку, яку розколюється ножем до половини її грубости, вкладається зріз благородної галузки, так щоби щільно оден до другого прилягав. Зверху обмазати садівничою мастею (див. мал. 14).

9. В цьомуж місяці щепляться дички способом „лучення“ себто зрізується дичку на скоса і до неї долучається благородна галузка так само груба. (Див. мал. 15).

Дерева, які вкриті квітками, підливати гноївкою.

11. Оберігати дерева від раних приморозків; тому треба запалювати в ночі купки гною, соломки з листями, щоби було багато диму; нижні, невеличкі дерева можна вкрити рядном, або солом'яними матами, особливо зі сторони вітру. Дивитись, щоби вкриваючи дерева, не поломити галузок. Коли сонце підійде високо, охорону можна знімати.

Мал. 14. Щеплення.

12. Квітень і травень найкращі місяці для натинання стовбурів дерев (мал. 16). Робиться то для скріплення самого стовбура. Коли корона розвинена сильно, а стовбур для неї за слабкий і тонкий, то від натинання стовбур кріпшає, крім того кісточкові дерева хороняться від течі гуми (клію). Треба бути обережним з цією операцією і не нарізувати глибоко, щоби не псувати самого дерева.

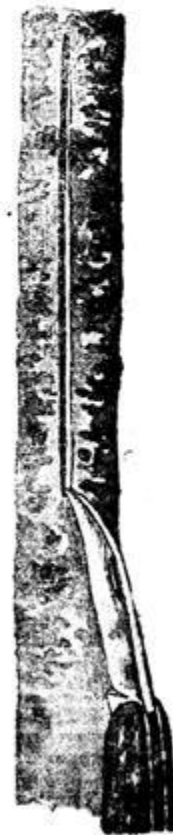

Мал. 15. Щеплення дерев способом „лучення“ а) зріз, б) дичка, в) зріз злучений з дичком.

13. Для здорового й буйного розвитку — дерево потребує досить корму в ґрунті; коли помічаємо, що того нема або мало, необхідно ґрунт підсилити гноївкою.

14. Піддержувати пухку землю (скородити) навколо пнів.

15. Закінчення невикінченої обрізки дерева (березень 7).

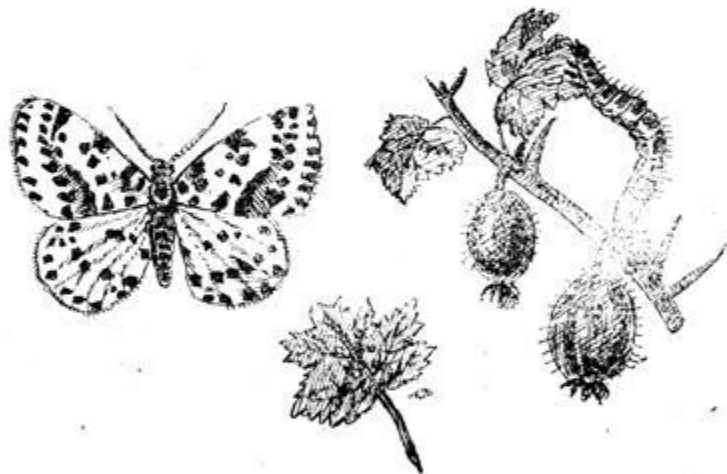

Мал. 16. Натинання кори на деревах.

16. Оглянути всі дерева, і на яких є рак або гангрена, всі поповані місця — обрізувати, обчищувати до здорового місця і замащувати садівничим клеєм (мастею) (Див. Ред. стор. 13).

17. Поповані дерева морозом, зайцями чи мишами лічити так, як сказано в § 16. Відмерзлі гілочки зрізати; коли примерз сам стовбур, то треба на ньому обшкробувати кору і перевязати хорі місця бінтом (бандажом), змоченим в дьоготь з глиною або замастити все садівничою мастею. Корисно зробити натинання. (Квітень 12).

18. Закінчувати зчищувати мхи і лишай, а також стару кору з дерев — скребачками, щітками або тупим ножом, найкраще це робити після дощів, бо тоді кора стає м'якшою.

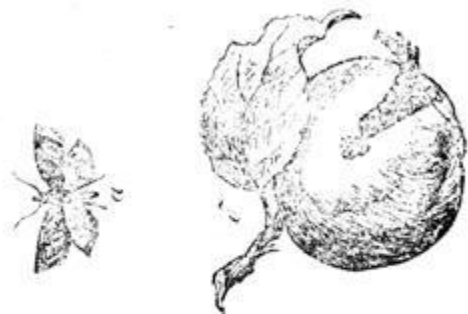
Мал. 17. Мотиль, гусільниця і яечки (*Abraxas grossulariata*).

19. Появляється мотиль Пядун агрестовий (*Abraxas grossulariata*). Пядун агрестовий виходить з ляльки. Лялька його находилась в прозорому коконі серед листя, яке попадало з куща агреста. Мотиль є білий з чорними і жовтими плямками. Гусільниця теж вся в чорних і жовтих плямках. Має 5 пар ніг. Самочка складає жовті яечка купками на листя агресту і порічки. В осени появляються молоді гусільниці, які обїдають листя і швидко ховаються на зимовку під опавші листки.

19. Весною по ночам починає літати і відкладати червоно-жовті яечка дуже шкідливий мотиль Яблонева овочівка (*Carposca pomonella* мал. 18). Самочка кладе яечка по одному на

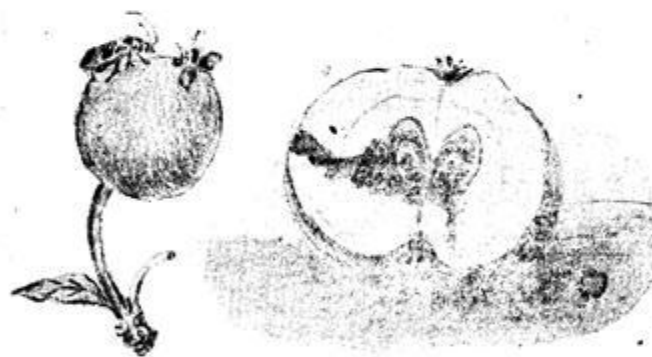
молоді овочі яблунь і грушок. Мотиль невеликого розміру, сірий, з металово-червоним відтінком та темними смугами на передніх крилах, задні крила сіро-бурі. Гусільниця з 8 парами ніг,

біла або рожева з волосками і чорною головою. Через 10 день, як самочка відклала, зячок виходять гусільниці, які влазять в середину овоча і там живуть, доки не дозріє овоч. Через місяць гусільниця покидає овоч і шукає місця, деб ляльчатися. Найчастіше ляльчатися там, де переховуються овочі. На овочі, де є гусільниця, находиться отвір і червоточина (хробачливі овочі). Гусільниці дуже шкодять овочам, особливо нижнім, гар-

Мал. 18. Яблоньова овочівка з ліва самець мотиль з права гусільниця покидає зрілий овоч.

ним татункам. В календарі кілька разів згадується про збір падалиці і накладання липких пасів, як спосіб боротьби з цим шкідником, крім загального обприскування отруйними течами.

Мал. 19. З ліва самочка мотіля відкладає яечка на молодий овоч яблуні, з права розрізане яблуко з виїденими зернятками і ходом личинки.

ним татункам. В календарі кілька разів згадується про збір падалиці і накладання липких пасів, як спосіб боротьби з цим шкідником, крім загального обприскування отруйними течами.

21. Не забувати про нищення ріжного роду шкідливих комах. Звертати увагу на гусільниці, які сидять з ранку громадами.

Для нищення в садку мшиць — велику поміч приносять руді лісові мурашки. Слід принести з лісу дві-три купки і висипати в садку, одну купку окремо від другої.

22. Нищити павуків, які опутали кінець молодих гілочок і тим не дають їм далі рости.

23. Накладати на дерева липкі паси (клієві кільця).

24. Охороняти від їх ворогів пташок — вірних наших помішників.

25. Переглянути чи не гниють овочі, сховані в пивниці (льоуху).

Города.

26. Хто ще не скопав городу та не заложив розсадника, нехай чим скорше це зробить. Грядки робити не ширші над 1 м. 30 см., — бо зле ходити за яриною, полоти, обгортати; довгота може бути довільна. Стежок не викопувати, — бо грядки скоро обсихають — а під шнур, — стаючи лицем до грядки — видоптувати.

27. Сіяти на місці бураки, цибулю та салату, горох, кріп, огірки, рабарбар, ріпу, редьківцю, соняшники, шпінат, петрушку, моркву, на розсаднику цибулю на розсаду, калярепу, салату, помідори (томати) — хоронити від приморозків.

28. Розсаджувати цибулю, калярепу, каляфіори, вчасну капусту і салату головчату.

29. Садити чісник, димку цибулеву, суніці і трускавки.

30. Стеречи розсаду капусти, калярепи і подібних від блошки; хопту виполовати.

31. В шпарагарні землю згортати на кіпчики понад рядами. Ще тепер відповідний час до закладання шпарагарні та садження вчасної бараболі, що в скринях на світлі скільчилася.

32. В половині квітня висаджуємо з парників першу розсаду, а саме капусти, каляфіори, калярепи, та цибулі. Порожні парники обсаджуємо мельонами та огірками.

33. Мельони та огірки сіємо ще до горшків або вазонків, щоби в маю разом з грудкою землі посадити в ґрунт, такі рослини вчасніше овочують.

34. Мало у нас відомий а здоровий і добрий в смаку — на компот та конфітури — є рабарбар (*Rheum officinale* — фальшиво „румбарбарум“ званий); тепер відповідний час до садження. Розмножується діленням корчів.

35. Ярини плекані в парниках вітрити, щоби не загніздзувалися мшиці.

36. Очистити трускавки, змотикувати і піддати компосту.

37. З кінцем місяця садити пізну бараболу.

38. Решту ярин, добре перебраних, перенести з кінців до пивниці та вітрити.

39. Порожні пивниці очистити, побілити і висіркувати.

40. Кінчити напругу і очистку стежок та доріг в городі.

Пасіна.

41. В пасіці перевести докладну ревізію кожного пня, піддати меду, де брак, улії обчистити і удержувати в них тепло при помочі мат. Пні без маток можна вже уратувати, додаючи з другого пня рамку з некритим червом.

Травень (май)

Садок

1. Переглянути попередній місяць; що не зроблено, докінчити.
2. Коли молоді зернятка зійдуть (Ш. 9, 10, 11) і мають вже по 3 листки — треба пересадити їх на нові грядки, так само рядками, оден від одного на 30 см. і розсаду від розсади на 6—7 см. Обрізати гострим ножем середній корінь, щоб краще розрослись бокові. Посаджене тримати в вохкій землі, зверху при-трусити перепрілим навозом.
3. На очкованих яблунях, грушах та інших деревах відти-нати дикі галузки, а очковані привязувати до кілків.
4. Полоти в шкільках бурян.
5. Деревцям, які щеплено в березні (березень 7), зняти бе-рєв'язки, аби вони не врізались в кору.
6. Над прищепленими деревцями робити обручки, щоби вітер і птахи не поломали нижніх галузок.
7. Зрізувати парости на прищеплених деревцях, у самого коріння. На стовбурі дичок, парости зрізувати ножем і замащу-вати садівничою мастею (клієм). (Рецепти. ст. 13).
8. Піддержувати пухку землю в садку (Березень 23).
9. Продовжувати „натинання“. (Квітень 12).
10. Підливати ґрунтовно дерева водою в часі посухи, осо-бливо молоді і ті, що мають овочі. Уживати до цього води до-щевої або зі ставка.
11. Можна щепити яблуні, грушки і сливки через кожухо-ванне (починати з кінцем квітня).
12. Обрізувати „вовчки“ (неродючі гилочки).
13. Дерева свіжо посаджені, які до кінця травня не розви-ваються, треба викопати, освіжити рани і знов уважно посадити,

росправити коріння, підняти водою, присипати доброю землею і вскородити ґрунт. Так само поступати і з дикими деревами (дичками) в шкільці. (Березень 5).

14. Починається підрізка формових карликових дерев.
15. Зривати квітки з слабих і хорих дерев, яким не дозво-ляємо мати овочів.
16. Привязувати виноград до лат.
17. Счищувати мох і лишай з дерев після дощу.
18. Зрізувати у малини зайві галузя, коли не думаємо робити відкладів. Залишати у коріння 6—8 найсильніщих галузок.
19. В сім місяці появляється багато ріжних жуків і метилів, з якими треба вести завзяту боротьбу. Обприскувати отруй-ними течами. Зібрати ранками жука „Ольонку“ (*Epicometis Hirta*), який виїдає завязки квіток. Зібраних жуків віддавати качкам та курам. Коли появиться жук масово, то треба вести уперту з ним боротьбу, бо може загинути цілий врожай.

20. Накладати клієві паси (липкі кільця) на дерева і удер-жувати їх свіжими до пізньої осені. (Див. мал. 2. на стор. 8).

21. Оберігати, щоби на молодих щепках не було слимаків.

22. Нищити мишей і щурів, коли їх розвелось багато; в тій цілі корисно буде прищипити їм тиф.

23. Коли дерева відцвітуть, треба їх обприскувати 2 рази бордоською течею, щоби не дати розвинуться грибок. (Рецепти ст. 13).

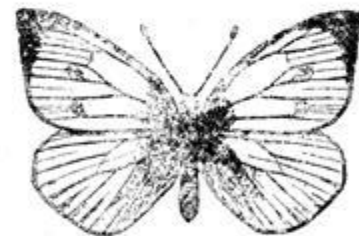
Дуже корисно й цілком нешкідливо обприскувати бор-доською течею, разом з паризь-кою зеленою, яка нищить комах. До роцину бордоської течі дода-ється зелень у звичайній кількості.

4. Зрізувати кінці гилочок сливок, на яких появилсь грибок „*Euxoascus Pruni*“.

25. На всіх деревах повісити таблички з назвою гатунку дерева.

26. Приводити садок до порядку.

27. В кінці місяця починає лі-тати шкідливий метиль білан жил-куватий (*Aporia crataegi*) мал. 20., який відкладає до 150 жовтень-ких яєць на спідну сторону лист-

Мал. 20. Білан жилкуватий, метиль, гусільниця і лялька.

ків, з яких за два тижні виходять молоді гусільниці; їх треба роздавлювати доки вони тримаються в кулі.

Город.

28. Сіяти на місці біб, дині, фасолю, горошок, огірки, зимову редьку, редьківцю, шпінат.

29. Розсаджувати бруксельку, цибулю, каляфіори, капусту головчасту та волоську, салати, салери, дині, уважати одначе на приморозки.

30. Трускавки виполоти, вуса пообтинати, під корчки підложити мох, коротку солому, щоб овочі не валялися і не загнивали.

31. За густо висіяні ярини проривати.

32. В маю витинається шпараги — рано і вечером.

33. Розсаджувати помідори (томати); у нас, особливо по селах, мало знані й уживані — а управа їх легка, знаходять легко покупців, а при тім вони добрі і здорові на всілякі страви. Можна їх і на зиму легко консервувати.

34. Огірки, виплекані в парниках, з кінцем місяця розсаджувати на добре згноєні, соняшні грядки 1—2 ростинки, що 1 метр. Так само мельони, тільки на ніч горнятками, або вазонками накривати.

35. В половині місяця садити хрін — кладеться коріння грубе на палець — 25 см. довге, перезимованого хрину в ямки 20 см. глибокі — одна від одної віддалена 30 см., на грядці добре перекопаній і згноєній в осени. Горішня часть (коронова) коріння мусить із землі виставати.

36. Парники кілька годин денно вітрити, а при гарній погоді вікна цілком здіймати.

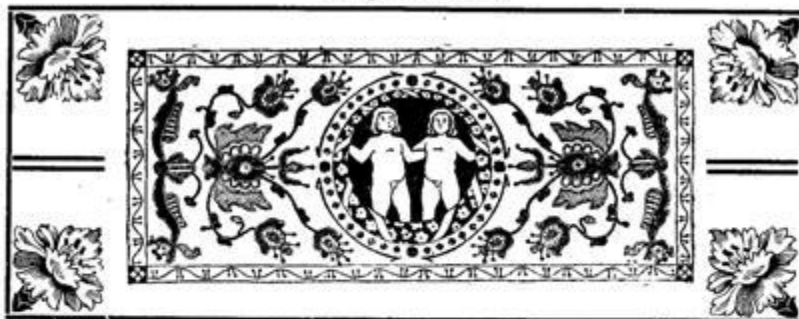
37. Виполений бурян не лишати по стежках, але складати на купу компостову. Як посуха, добре вечером підливати.

Пасіка.

38. В кождім улію розширити гніздо, додаючи порожні рамки. Хто не хоче роя, повитинати маточники. Як є цвіт, сади і добрий пожиток, то можна витрясати на машинці потрохи меду. Хто хоче роїв, може робити відклади (Ableger-и), однак треба вміти добре це виконувати і бути обережним, бо можна обидві втратити. При кінці мая можуть бути перші натуральні рої.

Червень.

Садок.

1. Переглянути роботи в садку за травень, все недокінчене зробити.

2. Переглянути повязки, щоби не врізувались вони в пеня прищепленої дички.

3. Не торкатись молодих галузок, які виростили з прищепленого очка, бо дуже легко їх зломати.

4. Обрізати бічні парости на дичках і ті, що ростуть з коріння.

5. Всі прищепки, які криво ростуть, виправляти, та поприязувати до коліків.

6. Уривати кінець верхньої провідної галузки тим деревцям, на яких нема, а бажано мати, побічні галузки.

7. Доглядати дички, які підготовлюємо для прищепки.

8. Уважати, щоби не було шкідників в шкільці і нищити їх, як вже не раз було сказано.

9. Мотиль Шклянки порічкової (Sesia) літає в ночі, але часто і в день, на протязі цілого літа. Гусільниця живе в стеблах (галузках) порічки. Тіло мотіля блакитно-чорне. Крила прозорі з попелятими смугами на передніх крилах.

10. Копати місця, де в осени заложена шкілька.

11. У дерев, які надмірно багато мають овочів, частину

Мал. 21. Шклянка порічкова. Мотиль і гусільниця.

треба зрвати (самі найслабші). Підпирати гілки, щоб не поломись під тягаром овочів.

12. Корисно обприскувати дерева 1/2% бордоською течею, коли появились завязки в розмірі малого горіха.

13. На деревах шпалерних та формових привязувати молоді гілки до дроту чи лат, а непотрібні вирізувати.

14. Закінчення щеплення в „живе очко“.

15. З дерев починають падати овочі, які попсовані різними шкідниками. Все, що падає з дерев, збирати і палити, бо комахи з овочів швидко перелізуть в землю, де і зимуватимуть.

16. Піддержувати „чорний пар“ по цілому садку (березень 23).

17. В посуху підливати дерева особливо ті, які були посажені в осені або весною.

18. Звертати увагу, щоб клієві кільця (паси) на деревах були свіжі і удержувати їх до пізньої осені. (Рецепт 3-ій ст. 13).

19. Оберігати молоді щепи від шкідників. Нищити мишей і ріжних комах, як в ґрунті так і на листках.

20. Починати, коли можна, відклади овочевих корчів.

21. Вечерами літає великий шкідник—мотиль Прядка-перстенівка (*Gastropacha Neustria*) з іржаво-жовтими або червоними крилами. Самочка відкладає яєчка перстеном на тоньких гілочках дерев, які треба збирати, обрізуючи гілочки з яєчками, коли є час. Але можна це відкласти до осені та зими. (Див. Листопад 11, Січень 4). При кінці червня появляється і другий шкідник Прядка Недопарка (*Ospergia dispar*) і в цьому-ж місяці, або з початком слідуєчого, самочка, бруд-

Мал. 22. Прядка Перстенівка Мотиль і гусільниця.

но білого кольору відкладає яєчка великою купкою низько на стовбурі дерев, обкладає їх рудо-жовтою вовною зі свого толубця. В кожній купці буває до 500 яєчок. Нищити ті яйця краще в осені і зимою.

Мал. 23. Самця мотіля Прядки Недопарки.

(Див. Січень 4). Вечерами літає ще третій шкідник Прядка-Золотогуз (*Liparis chrysorrhea*) білого кольору і відкладає яєчка на листках по 250 штук. Літом нищити гусільниці присканнем отруйними течами, а в осені і зимою — головна боротьба з ними збір павутиних кубел (гнізд) з молодими гусільницями. (Боротьба зимою ст. 9).

22. Вести уперту боротьбу, щоби знищити ріжні гусільниці, личинок, мишиць — збиранням і обприскуванням отруйними течами та другими засобами (стор. 7).

Город.

23. Обгортати городовину найкраще по дощі, а як посуха, наперед підляти.

24. Найважливіша робота тепер полоти і підливати.

25. На місці сіяти огірки і дині, горошок на пізній збір, редьківцю, шпінат, капусти.

26. Як ще на розсаднику є які ярини, висаджувати їх на грядки.

27. Обкопувати дині, фасолю, горох, огірки, каляфіори, а капусті піддати чилійської салітри.

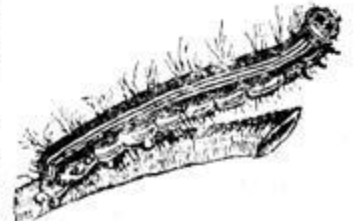
28. Помідори підтинати і привязувати до коликів або краще до драбинок (1 м. 50 см. високих а 70 см. широких).

29. По укінченню збору в шпарагарні, кіпчики розгорнути, землю погноїти.

30. В половині місяця дозрівають вчасні трускавки, збирати їх, як роса обісхне; при кожнім овочі, призначенім на продаж, лишати хвостик на 2 см. При трускавках, призначених на розмноження, лишати 3—4 вуси, иншим відтинати.

31. Незабувати підливання, особливо каляфіорів, капусти, салати, салери, помідорів, редьківці, які без частішого підливання належито не виростають та не мають доброго смаку.

32. Гусільниці та личинки комах нищити. В червні місяці літає Озимий хробак (*Agrotis segetum*). Цей мотиль (мал. 24). відкладає на свіжий навоз свої яєчка (до 500 штук)

Мал. 24. Озимий хробак.

в розмірі макового зерна. Молоді гусільниці ведуть ночне життя, обідаючи крім збіжжя, бураки, картоплю, салату, ріпу і другі огородні рослини. В осені гусільниці залазять в землю і там зимують, весною ляльчаться і через 4 тижні вилітає дуже шкідливий мотиль.

33. Порожні грядки перекопати, а як вже їх не обсівається, удержувати чистими і уважати, щоби буряном не заростали.

Пасіка.

34. Пасічник має тепер найбільше роботи. Від год. 10—2 попол. треба пильнувати роїв. Приготовляти собі улій і уставляти в пасіці до водної ваги (Wasserwage), щоби були готові до поміщення роя. Хто не рахує на рої, а хоче більше меду, забити матку або обмежити і замкнути, як що є до цього відповідний улій. Як сильний пожиток, можна витрясати мід і не допускати до засклеплення рамок. Червень — це жнива пасічника; де нема лип, треба їх засаджувати, сіяти більше гречки.

Липень.

Садок.

1. В половині липня можна приступати до щеплення дерев очкуванням „в спяче очко“ (мал. 25). З початку очкувати грушки, черешні, вишні, сливи і на останку яблуні. Приціплене очко не буде вже мати часу вирости і випустити листя в осені, а тільки на весну дасть тривалу основу будущому дереву. Щеплення починати від слабших дерев і закінчувати найсильнішими. Не можна щепити, коли надворі вохко, аби дички не пустили галузок в осені, бо зимою вони померзнуть. (Див. липень 4).

2. Уважно переглянути всі весняні прищепки в „живе очко“, а де не принялись, чи поспувались можна перевити в друге в сім місяці.

3. Збирати насіння і кісточки. Можна садити кісточки просто в ґрунт, але для того, щоб одночасно і швидше походили молоді ростки,

Мал. 25. Очкування. а) Спосіб вирізання очка б) окреме очко.

того, щоб одночасно і швидше походили молоді ростки,

треба брати насіння зі здорових і спілих овочів, при чому найкраще пророщувати їх (стратифікувати) у вохкому піску і садити тільки весною.

4. Ті галузки, які думаємо взяти на очкування в „спляче очко“ треба з самого початку цього місяця обрізати в горі на 2—3 см., щоби сама галузка добре дозріла і не росла до прищепки. Коли сильна посуха, то на два тижні до прищепки — треба дички добре підлити водою.

5. Підготувати грядки для шкільки.

6. Важна робота коло карликових дерев; підрізка і привязування провідних гилок.

7. Підпирати галузя, що гнуться під овочами.

8. Гнилі і попсовані комахами овочі зривати; що краці з них вживати в кухні або давати худобі, а решту палити або глибоко закопувати.

9. На випадок сильної посухи, треба дерева сильно поливати, бо багато овочів попадає, ті що лишаться на деревах, не в силі будуть дозріти.

10. Гноїти старі овочеві дерева. (Стор. 11). По збірці вишень всі дерева підливати гноївкою.

11. Починається збір кісточкових овочів, як черешень, вишень, морелів, бресквинь, а також різних гатунків яблук і грушок. Літні грушки треба зривати 2—4 дні наперед, заки вони дозріють.

12. Останній раз обприскувати дерева бордоською течєю проти грибків. Обприскувати краще під вечір.

13. Піддержувати пухку землю під деревами, що є необхідне для кращого розвитку дерев.

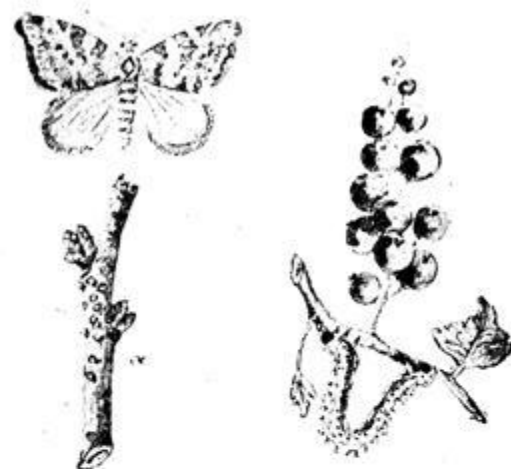
14. Вечером літає Древоточець (*Cossus Cossus*). Самичка відкладає до 700 яєць на корі або в щелинах кори дерева. З яєчок виходять рожеві гусільниці і влазять в середину дерева, де живуть 2 роки. Від них дерево безумовно загине, все одно, чи старе, чи молоде. Треба стовбурі дерев обмазувати ванном з глиною та коровячим навозом.

15. Збирати гусільниці і нищити їх.

16. Дуже часто на порічки нападає гусільниця мотиля Пядуна порічкового (див. мал. 26. і 26а). Самичка мотиля відкладає яєчка на галузки порічки, коло самих бруньок. З яєчок виходять гусільниці, які обїдають листя і тим обезсилюють корчі. Нищити

гусільниці треба, стрясуючи їх на плахту чи папір, підстелений під корч. В осіні гусільниці збираються під сухе листя, де вони зимують. Корисно перекопати землю навколо порічкових кущів.

17. Липкі паси оглядати, щоби були свіжі, бо сухі не будуть служити перешкодою влізати на корону дерева ріжним шкідливим комахам.

Мал. 26. 26а. Порічковий Пядун. Мотиль, гусільниця і яєчка.

Город.

18. Окопувати бруксельку, бураки, каляфіори; по раз другий канусту і піддати їй чилійської салітри.

19. В ранці, або ще краще під вечір підливати грядки з яриною.

20. Порожні грядки або засівати осінними та зимовими яринами, або перекопувати і гноїти.

21. На каляфіорах, завязуючих рожі, звязувати листя, щоби рожі були білі і ніжні.

22. Тичну фасоль і горох тичити.

23. Зривати з огірків пусті цвіти, найкращі овочі лишати на насінники; під меляни, дині та огірки підкладати дахівку, каміння, щоби не тратили смаку; від землі гіркнуть та тратять фарбу.

24. Можна сіяти шпарагову фасольку, редьківцю, шпінат на осінній збір.

25. Як помідори вирости понад 1 метр, стинати верхки та вирізувати всі бічні гони з кутів листя.

26. Хрін та салери з дрібних корінців очистити.

27. Трускавки по укінченню збору очистити з хорого листя, вусів, виполоти, підгноїти, землю змотикувати, а закорінені відростки висадити на інші грядки.

28. Дозрілу цибулю вибирати і розкласти в продувним місці, щоби обсохла. Потім чистити її.

29. Збирати насіння ріжних ярин.

30. Кінчити збір вчасної бараболі.

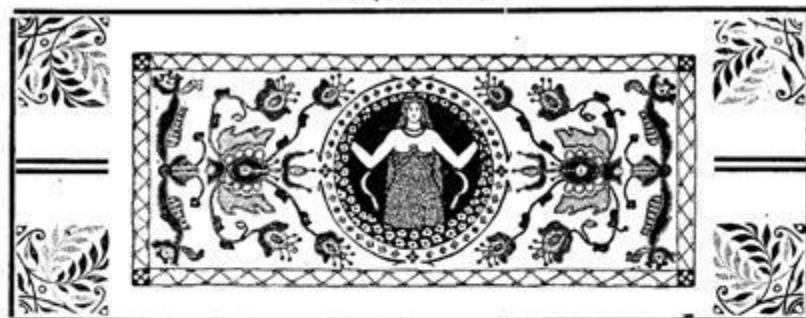
31. Уважати на шкідників в городі.

Пасіка.

32. Як є добрий пожиток можна брати кожного дня мід. Слабші пні засильовати мухою (червом). Муху кропити ситою з меду, бо тоді приймуть чужу муху. Пізні рої ліпше лучити зі слабшими.

Серпень.

Садок.

1. Переглянути місяць липень. Що не зроблено тепер закінчити.

2. Продовжувати очкування до вересня. (Липень 1).

3. Привязувати до коликів молоді, однорічні деревця, щоби не поломив їх вітер.

4. Оглядати, чи не врізалась повязка в прищеплене дерево.

5. Не допускати, щоби з „чопу“ росли дички; треба їх зрізувати і зріз замастити мастею.

6. Обрізка молодих оріхів на потрібну височину.

7. В садку збирати спілі овочі. Кісткові овочі і ягоди збирати зовсім дозрілі і тільки ті, що призначені на вивіз, зривати на 2—3 дні раніш. Зернові-ж овочі можна збирати на тиждень раніш і в льосі (півниці) вони помалу дозріють.

8. Підпирати галузя, на яких багато овочів, щоби не поломались.

9. Овочі, які самі поспали з дерев, збирати і поступати так, як сказано вище. (Липень 8). Можна вживати їх на мармеляду і компоти.

10. Приступати до сушення овочів.

11. Доглядати шпалерні дерева. Непотрібне вирізувати, де треба, прищиплювати, провідники привязувати до дроту або лат.

12. Вирізувати „вовчки“ (не родючі галузки) на старих деревах.

13. Обрізувати сушняк (сухе галузя).

14. Підляти молоді дерева, особливо в часі посухи.

15. Можна розсаджувати порічки і агрест і робити відклади. Старі гони вирізувати.
 16. Угноювати овочеві кущі.
 17. Збирати насіння.
 18. Обрізати старі гони малини, які родили в цьому році.
- З молодих залишати найкращі.
19. Нищити комах всіма можливими заходами. (Див. стор. 7). Липкі паси мусять бути привязані на деревах.

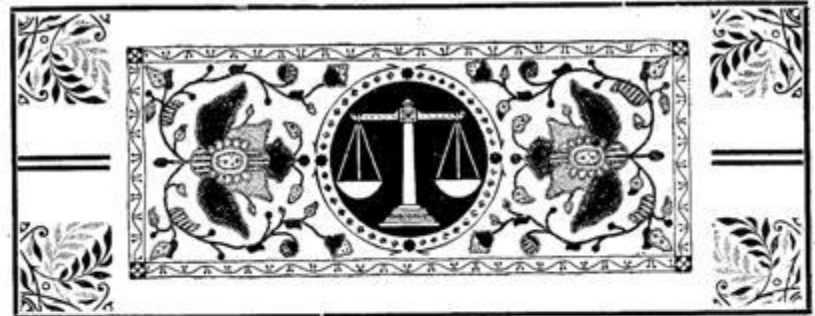
Город

20. Всілякі роди капуст, калафіори і т. д. підливати розпущеною гноївкою.
21. Закладати нові трускавчарні, памятаючи, що трускавки та суніці люблять землю глибоко і добре справлену.
22. Виривати до сушення димку цибульову та шальотку. Тут зазначуємо, що спосіб садження цибулі у нас перестарілий. Димку садять за густо та на свіжо згноєній землі. Звичайно виростають довгі стовбурі, корінці, опісля цибуля гние. Найкраще сіяти насіння в плитку скопану — не свіжо гноєну землю, пізно в осени або на весні (в квітні) в плитці рівці. За густий посів перервати на 10—15 см. Грядки цибулі пильно полоти, як підростуть, підгорнути. З такої управи буде зараз в осени, першого року, гарна і тревала цибуля, відпадає отже страта часу і доходу на виплекування сійки, яка й так дуже часто заводить.
23. Сіяти на добре згноєні грядки з кінцем місяця: салату головчасту, шпінат, петрушку для ужитку на осінь, зиму та слідуючу весну. Ці засіви вчасно перервати та змотикувати.
24. Заквашувати огірки, маринувати зелену фасолу, вибирати цибулю та чеснок.
25. Щоби мати вчасну моркву (каротку), треба її вже тепер засіяти; коли посходить, перервати — а як мороз трохи землю стисне, накрити листям на 10 см. або соломкою.
26. Збирати насіння ярин.
27. Збирати гусільниці на капусті.
28. Цей місяць — час зборів яринним огороді; яка була праця — такий буде й збір. Добре насіння, відповідний добір гатунків, належита управа землі та дальше старання плекання — ось головні і конечні умови доброго збору.

Пасіка.

29. В серпні загальний перегляд цілої пасіки. Безматка можна вратувати, задаючи резервову матку, або молодого черву.

Вересень.

Садок.

1. В половині місяця можна зачинати сіяти зернятка овочевих дерев. Найкраще сіяти в вазони від квіток, щоб зерняток не їли миши. Зерна перемішати з вохким піском і сховати до льоху, щоб не померзли.
2. Переглянути прищепки, зроблені у липні; тим, що прийнялися, змінити перевязку, щоб не в'їдалася в деревце.
3. Збирати насіння.
4. На дичках, де не прийнялась прищепка, місця прищепки замастити садівничою мастею (клієм).
5. Головний збір овочів. Треба вважати, щоб не зривати зовсім зелених овочів. Зривати уважно, щоб не ушкодити овочевих галузок, і щоби овочі були сухі. Зимові овочі залишаються на дереві до половини жовтня. Овочі, які маємо переховувати в льоху, лишати в сухому місці, де свіже повітря. Уважати, аби овочі не дотикались, бо почнуть від того гнити. Зривати горіхи.
6. Всі попсовані або надбиті овочі вживати в господарстві.
7. Підготуватися до осіннього садження дерев.
8. Вирізувати сушняк (сухе галузя). Оглядати хорі дерева і їм допомагати.
9. Не допускати, аби „мертве очко“ починало рости з осени.
10. Копати грядки, на яких весною маємо садити молоді щепи.
11. Копати ями для весняної посадки дерев або в крайньому разі в осени біжучого року.
12. Перекопувати сад. (Вересень 23.)
13. Продовжувати розмноження овочевих кущів пригинанням галузок до землі ключкою і засипуванням зверху землею. (Вересень 14.)

14. В кінці місяця зрізувати добре дозрілі, однорічні гони ріжних овочевих кущів, звязувати у вязанки і закопувати в захищеному місці в садку, або засипувати мірно вохким піском у льосі.

15. Нищити комахи. Тримати в порядку липкі паси. Ночами літають самці мотилі Пядуна обдірало (*Hibernia defoliaria*) і Пядун зимовий (*Chematobia brumata*): самочки їх безкрилі, довгасті жовто-білі яечка відкладають у бруньок майже всіх овочевих дерев. Гусільниці виходять рано весною і живляться листками.

16. Коли появляються миши в садку, треба сипати зерно затроєне стрихніною, або чим иншим. (Січень 9.)

17. Коли садок посаджений на дуже вохкій землі, на мочарах, болотах, то він звичайно росте погано і треба копати рови, або провертати буравом (великий гвинт) яму аж до піску, куди спускати воду. Щоб діри не забивались, треба їх позакидати камінням. В особливих випадках робити дренажі.

18. Переглянути попередній місяць, що не виконано — зробити.

Города.

19. Сіяти зимову салату і шпінат.

20. Як у бруксельки головки не завязалися до половини місяця, треба з них зрізати верхки.

21. Продовжувати збирати цибулю, чеснок, моркву, бураки, салери, мак.

22. Розсаджувати корчки шавнику, рабарбару, зрізованця і цибулі семилітки.

23. Закладати ямки з гноєм, щоби виловлювати відмедиків (стор. 19) та інших хробаків.

24. Приготовляти пивниці, сіркувати і вітрити, побілити, як не зроблено це на весні, пересіяти пісок до задоловання ярин.

25. Порожні грядки зараз перекопати, не грабати (не скородити), згноїти.

26. Підв'язувати, помідори; що менші овочі, які вже не дозріють, зривати.

Пасіка.

27. В пасіці можна вже укладати гнізда. Слабим бжололам додати меду в рамках. Рій повинен мати 7—8 рамок цілих, а меду треба лишити звиж 7 кг. Порожні рамки забрати і сховати в відповідне місце.

Жовтень.

Садок.

1. Коли дозволяє погода, можна закінчувати сіяння зерняток. З насіння можна розмножувати тільки угорські сливки та деякі роди вишень; инші дерева, як яблуні, груші і черешні множаться зернами тільки для того, щоб виплекати здорові дички для прищепки благородних гатунків. Треба садити добрі, дозрілі зернятка дичок на грядках, наперед на те приготовлених.

2. Садити в ривчакі молоді саженці. Ривчакі копається в два штихи, верхній шар (верству) кладеться вниз, на нього сипати попіл, перегнути землю з ліса або гній, а вже зверху низший шар (верству) землі. Садити на 30 см. рядок від рядка і одно від другого на 10 см. Корінчики підрізувати гострим ножом.

3. Доглядати, щоб насіння і молоді деревця в шкільці не поїли миши. Корисно є зверху посипати негашеним вапном а потім прикрити доброю землею з перепрілим гноєм.

4. Скопувати місця, де маємо намір закладати шкільку на весні.

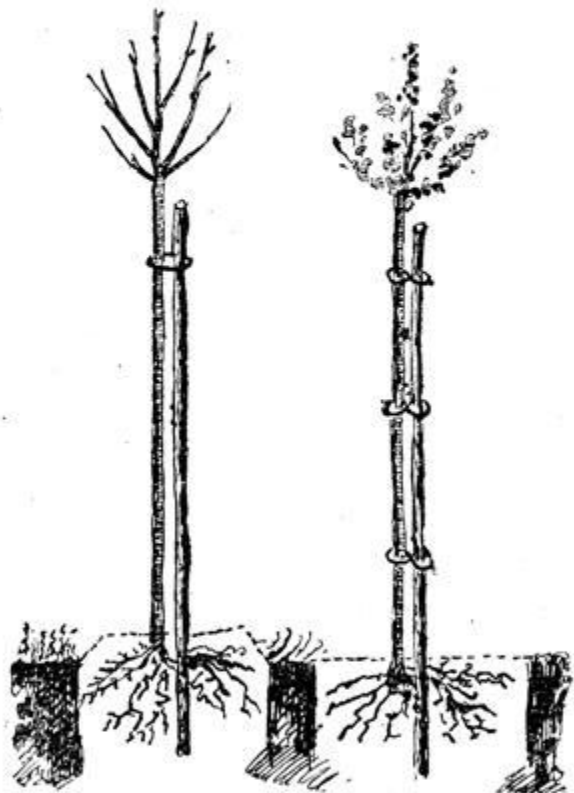
5. Початок осінньої посадки дерев (в половині жовтня, як спаде листя з дерева, аж до морозів), коли осінь тепла, не мокра і не зимна. Мал. 27. вказує як треба садити дерева. На лівому малюнку дерево тільки що посаджено, і сидить воно в землі трохи за високо, бо з часом земля осіде і тоді дерево займе правильне положення, як то зазначено на правому малюнку.

6. Підрізка овочевих дерев і кущів, утворення доброї і правильної корони, все зайняти зрізувати і палити. (Мал. 11).

7. Пересадка старих дерев і їх обрізка.

8. Далі робити відкладання ріжних овочевих кущів. (Мал. 12).

9. Викорчовувати сухі дерева і старі, що не родять.
10. Поливати посаджені і пересаджені дерева, коли осінь суха.
11. Конче перекопати всю площу в садку, коли то не зроблено раніш. (Березень 23).
12. Обчищувати дерева від старої луски, мхів та лишайв; зібране спалити. Кінчити білення дерев вапном. (Див. ст. 11).
13. Оберігати стовбурі дерев від ушкоджень зайців.

Мал. 27. Посаджене дерево.

14. Збір пізніх осінніх і зимових овочів та переховування їх в пивниці. Ті гатунки, які скорше дозрівають, класти ближче під руку.
15. Збирати до чиста листя в садку і вживати його на компост, або палити, особливо коли листя заражене грибками.

16. Мумії (сухі овочі), які висять на деревах, збирати і палити.
17. Випускати курей до садку, щоб збирали шкідливі комахи, особливо корисно то робити на свіжій скопаній землі.
18. Перевертати купки компосту. („Компости“ стор. 13).
19. Коли вода стоїть в садку, треба спускати її рівчаками.
20. Переглянути, чи все зроблене в попередньому місяці.

Город.

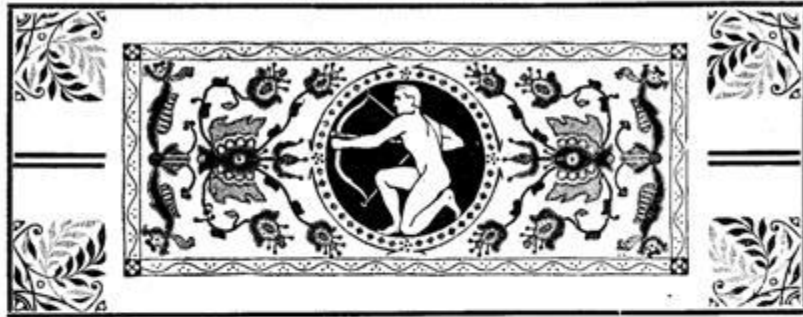
21. Сіяти під кінець місяця моркву, петрушку, кріп, шпінат. Садити хрін, розсаджувати щавник.
22. При сухих днях вибирати бруксельку (ліпше, як трохи перемерзне), бураки, хрін, каляфіори, моркву, петрушку; витинати капусту, ріпу; очистити зі землі, хай обісхнуть на повітря, верхнє грубе листя обірвати і переховувати в піску в ямах (краще) або пивницях.
23. По першій приморозку зібрати всі огірки, дині та недозрілі помідори, класти на вікнах до сонця; трусавки покрити мервою.
24. Цибулю на стріхах перебирати та захоронити від морозу.
25. З порожніх парників вибрати землю та гній і розсипати по грядках або зложити на компости.
26. Бараболю викопувати, — гнилої та зіпсутої не лишати, щоби не розносила зарази, а зібрати на купу і спалити.
27. З кінцем вересня і з початком жовтня видомлювати кукурудзу, шульки вязати у вінці та вішати до сонця, щоби висихали. Кукурудзіння ховати та в зимі піддавати худобі порізане на січкарні.
28. Компости пререкопати, (Див. „Про компости“ ст. 13.)
29. Усі грядки перекопати, і як з пляну випадає, підгноїти.

Пасіна.

30. В жовтні та сама робота в пасіці, що у вересні. Коли настають морози, позакладати мати або соломку і заліпити завір глиною. Очка звзити до вилету одної бжолі.

Листопад.

Садок.

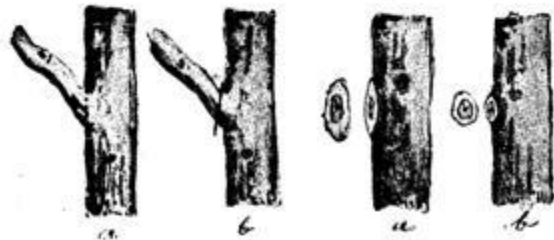
1. Переглядати зернятка, сховані на проріст до льоху, щоби не заплісніли, не погнили або, щоби не поїли їх миши.

2. Намічати і копати ями для весняної посадки дерев.

3. Садження дерев, коли осінь погана, перенести на весну; в загалі-ж краще є садити в осені, як на весні.

4. Гноїти дерева навозом, томасиною або кайнітом. Дереву обкопувати навколо пня в штих лопати, в тому місці, де кінчаться гілки; в рівчаки кладеться гній, попіл або інші погної і закопується. Добре підживити розпущеною гноївкою, можна також змішувати її з саджею чи попелом, вливати в дірки, зроблені колом. Під кісткові дерева корисно дати по 10—20 кл. гашеного вапна і злегка перекопати.

5. Продовження обрізки дерев, як-що є погідно і тепло. При обрізці дерева треба звертати увагу, щоби гілки не обтинались дуже коротко, або дуже довго, а так як зазначено на мал. 28. Крім того врізувати весь сушняк, перехрестя (див. мал.

Мал. 28. Як відтинати гілки. а) Добре зрізана.

ст. 35.) і вовчки (неродючі гілочки). Всі зрізи добре замащувати клієм.

6. Збирати листя і всі овочі, які висять на деревах; вони всі попсовані різними гриб-

ками. Все це треба спалити, бо на весні вони висхнуть і заражать дерева.

7. Закінчити білення дерев. (Білення дерев стор. 11).

8. Нижні дерева обгортати солом'ю і рогожами від морозів і гризунів; звертати увагу, щоби не поломити гілочки.

9. Обчищувати кору.

10. Недокінчена осіння робота (у вересні і жовтні) мусить бути закінчена до морозів і снігу.

11. Боротися зі шкідниками. (Див. Січень 4).

12. Замовляти дерева для весняної посадки.

13. Замовляти садівничі журнали (газети) на наступний рік. Знайомитися з каталогами садівництва.

Город.

14. Раз на 3—4 роки добре є звапнувати город, особливо, як розмножилися слимаки.

Сад і город заграбати зі сухого листя, ніякого бур'яна та бадилля не лишати, бо це найкращі сховки для різних комах та шкідників.

15. Кінчити збір та долування ярин; добре вітрили, щоби не загіршилися.

16. Як настають морози, прикрити мервою, або солом'ю зимову салату, щавник, зрізованець, шпінат та осінні засіви.

17. Цибулю на стріхах згорнути на купу і закрити солом'ю або половиною.

18. Кінчити гноєння і перекопку городу.

19. Шпарагарню, трускавки і суніці обложити гноєм.

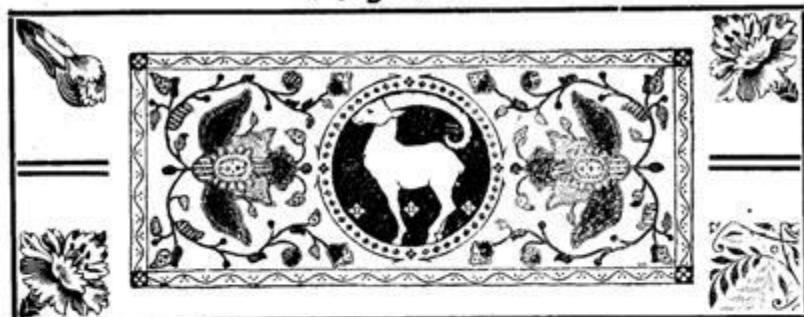
20. Переглядати ярини в ямах і пивницях; все нездале, зіпсуте відкидати.

Пасіка

21. Хто має стебник, переносить тепер бжолу до него на зимівлю. В тім разі не треба жадних мат закладати ані обліплювати, бо стебник повинен бути теплий 5—8 ст. С. Практикують також заклопування бжіл в землю (рід ровів стрілецьких, зверху накривають дошками і землею. Треба однак з тим бути обережним, щоби бжолу не запержити з причини за великого тепла або вохкості.

Грудень.

Садок. 1. Гноєння дерев. Вивозити гній і компост і закопувати під дерева і кущі коли земля ще не замерзла.

2. Збір мумій (овочів, які висять на деревах) і падалиці.

3. Обчищувати кору дерев і білити вапном, коли того дозволяє погода. Старанно обчищувати дерева від сухого галузя.

4. Збирати сніг під дерева і утоптувати його.

5. Лічити рани на деревах. Обмазувати садівничим клієм і, коли потрібно, цементувати душла. (Див. „Хороби дерева“ ст. 10).

6. Боротьба з шкідниками садка. (Див. Січень 4 і ст. 7—10).

7. Коли прислані в цьому місяці дерева позамерзли в дорозі, то замерзлі дерева нерозпакованими кладуть до льоху і чекають, доки вони поволі не одійдуть.

Город. 8. Закладати купи компостові. Як-що земля не замерзла, копати і гноїти, хто ще дотепер не успів.

9. Направляти знаряддя садівничі і огородничі, всі залізні часті насмарувати оливою, або яким товщцем, щоби не ржавіли.

Пасіка.

10. Коло бджіл нема вже ніякої роботи, зате можна робити ули дерев'яні або солом'яні, приладжувати рамки, штучну вошину, знаряддя пасічничі. До стебника заглядати, чи не за горячо.

11. Зробити рахунок з цілого господарства, розхід і прибуток, уложити план на слідуєчий рік. На довгі зимові вечери купити книжок господарських та научних, щоби вчитися чогось нового.

Заходіть до читальні, иншим читайте та перечитане обговорюйте. Подбати, щоби у кожній хаті була своя рідна газета. Цей вільний час посвятити тільки освіті! Не забуваймо, що освіта — це найостріще оружє в боротьбі за наші права. Тому стараймося кожному дати це оружє!

З М І С Т.

	Стор.
1. Переднє слово	3
2. Який заводити садок	5
3. Яка земля найкраща під оwoчевий сад	5
4. Віддалення дерева від дерева в саду	5
5. Про щеплення	6
6. Як запобігти, щоби не появились шкідливі комахи, та як можна ввагалі їх знищити	7
7. Боротьба зі шкідливими комахами в осені та зимою	9
8. Хороби дерева	10
9. Яка користь з білення оwoчевих дерев вапном?	11
10. Що треба робити зі старим деревом?	11
11. Заповіді садівника	12
12. Рецепти	13
13. Про компости	14
14. Закладання парників	15
15. Гноєння і переміна плодів в городі	16
16. Перекопка землі в городі осеню	18
17. Переховування яри	19
18. Вимо порічкове	20
19. Дещо про насіння	20
20. Таблиця кількості зернят і % їх кільчення	21
21. Боротьба зі шкідниками в городі	22
22. Бджільництво	25
23. Календар садівничий, огородничий і пасічничий	28
I. Січень	29
II. Лютий	32
III. Березень	35
IV. Квітень	40
V. Травень (май)	46
VI. Червень	49
VII. Липень	53
VIII. Серпень	57
IX. Вересень	59
X. Жовтень	61
XI. Листопад	64
XII. Грудень	66

Помилки друку:

Сторінка	Рядок	Надруковано	Має бути
8	18 з долини	стінками	стінками
10	5 "	розтрискування	розтрискування
11	7 з гори	Внаслідок	Внаслідок
11	6 з долини	замінити	замінити
12	§ 4.	і знищення	і нищить
13	1 Рецента	живици	живиці
	"	живици	живиці
13	2 рецента	лвт.	літ.
13	7 Рецента	4—8 аршен. кв.	4—8 грамів аршен. кв.
23	—	нечитко відбите	Лиска (Psila)
40	1 з долини	Дерева, які...	10. Дерева які...
44	28.	головчасту	головчасту
58	28.	— час зборів	— час зборів
63	28.	пререкопати	пререкопати

Добірне насіння ярин

(городовини)

провірене що до сили кильчення, чистоти і ужиткової вартости
Ботанічно-Рільничою Стациєю у Львові,

штучні погної, огородничі, рільничі
і ремісничі знаряди і машини, ку-
хонне начиння, залізні і повороз-
ничі вироби

і загалом все в рільничім та домашнім господарстві потрібне
доставляє

Краєвий Союз Господарських Спілок
Львів, Зіморовича ч. 20.

Власні оклепи: у Львові, Городецька 95, Перемишль, Косцюшка ч. 5. Стрий,
Ринок ч. 6. Коломия, Ринок ч. 40.

ОДИНОКЕ УКРАЇНСЬКЕ

Парцеляційне Товариство „ЗЕМЛЯ“

у Львові, Ринок 43.

Переводить парцеляції різних посіlostей
і інтабулює купців за властителей купле-
них ними ґрунтів.

ПРИЙМАЄ ГРОШІ НА ВКЛАДКИ ЩАДНИЦІ.

Дає інформації в парцеляційних справах.

МАЄ УРЯДОВЕ УПОВАЖНЕННЯ ДО ПАРЦЕЛЯЦІЇ.

Видавництво „Добра Книжка“

□ ЛЬВІВ, ул. Содова 4. □

поруває різні прецікані оповідання й повісти для на-
роду й молоді, наукові розвідки, молитовники та невід-
релігійні книжки. Всі книжки пишаняються багатим і
цікавим змістом, гарною мовою, красою ображені і
зверхного вигляду книжки та стають основою дома-
шньої книжівні в усікій українській родині.

Хто прише 1000 Мп дістане 20 (двацять) книжок;
хто више 2000 Мп, дістане 30 (трицять) книжок, но
не інша. Хто бажавби знати, які книжки виданннцтво
має на складі, нехай зажадає оплаченою листинкою
ціннина „Доброї Книжки“.

— Пишіть на адресу:

„Добра Книжка“ М. Мох, Львів,

— ул. Содова 4. —

Сушарні овочів

та фабрики мармеляди й вин

проектую:

Український Будівельний Союз

□□□ Львів, вул. Оссолінських 6. □□□

Шкіци, Пляни, Кошториси, Матеріяли,
Машини.

РІК ОСНОВАННЯ 1808. | НАЙСТАРША ФІРМА В КРАЮ | РІК ОСНОВАННЯ 1808.

БРАТІВ ФЕЛЬЧИНЬСКИХ — В КАЛУШІ і В ПЕРЕМИШЛІ

— вул. Красінського ч. 63, на Замку (діл власний). —

відзначена на українській виставі в Стрию та на виставах кравчих і загран. золотими медалями і дипломом. Поручає дзвони різної величини і тонів. — Приймаємо розбиті дзвони як також кожну скількість металю до переливання. — Окуте або монтованне, може бути на бажанне зелізне або дерев'яне найновішої системи. — Дзвони замовлені можуть бути на місці до 3 місяців від дня замовлення. — Фірма ручить за чистий і гармонійний голос, в протилежні разі заміна коштом фірми дозволена.

УВАГА: Жадних агентів не маємо і не вислаємо. Крім Калуша і Перемишля не маємо жадної філії, проте просямо інтересованих і східної Галичини удаватися впродовж до Калуша, а з західної до Перемишля.

— ПЕРША УКРАЇНСЬКА КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ

ВИПР. РІЗНИХ УБРАНЬ І МАТЕРІЙ, ЯК ДАМСЬКИХ ТАК І ЧОЛОВІЧИХ. НАЙНОВІЩІ ФАШОНИ КРАСИ І ЗАГРАНИЧНІ.

Приймає кравець **ПЕТРО МЯГКИЙ**
— ПЕРЕМИШЛЬ, Гімназіальна 2.

НАКЛАДОМ Народного Базару в Перемишлі, вийшли:

1. Ор. Андикевич: Ой у рідному краю. 2. Альфр. Бізен: Тарас Шевченко. 3. Альфр. Бізен: Перелицьована Енеїда Котляревського. 4. Сольо-співні: I. випуск С. Людкевич. II. вип. Е. Форостина, Б. Вахнянин, С. Людкевич. 5. Уляна Кравченко: Проліски. 6. Уляна Кравченко: В дорогу. 7. С. Татух: Зшити з візрцями до науки українського письма.

Складайте Ощадности
в Кравім Союзі
Кредитовім у Львові
Ринок Ю. І. п. (діл „Провіт“).

Союз є центральною касою українських кооператив (також райфайленів) і уділяє їм дешевого кредиту. Приймає вклади ощадности в довільній висоті на умовлений процент, при чім одлачує рентовий податок з власних фондів без потручування тогож вкладника. Фонди резервовані у власній касі Союзу Кредитового у Львові в будинку (заклучені в 1920 р.) у Львові ул. Третього мая ч. 15. і добрах сільських. — Вислуйтеся безплатово в членів і складайте ощадности в Кравім Союзі Кредитовім.
Творіть власну сильну центрально кредитову! — В економічній силі інституція — сила народу!

ФУТРА роблю і направляю.

ШКІРИ з кун, лисів, тхорів і инш. купою і виправляю.

Приймаю Хлопців на науку
Челядників до роботи.

ПЕТРО КАРЦЯК біло- скірник,

у Львові, вулиця Куркова ч. 1а.

Фабрики млинських машин

III М. КАНАРЕК III

Спілка з обмеженою поруною.

Краків, вул.
Шевська
ч. 9.
Телеф. 3024.

Варстати:
Підгірє,
Площа
Згоди 12.

Філії і склади:

ВАРШАВА, Ясна 18, Тел. 243 80 ЛЬВІВ, Словацького 16
Адреса для телеграм для всіх місцевостей „ТЕХНІКУМ“.

Проектує і уряджує ГОСПОДАРСЬКІ МЛИНИ пів і ціло-автоматичні. Поодинокю доставляє всякого рода машини власного і заграничного виробу. — ШТУЧНІ КАМІННЯ з французького матеріялу „Ідеаль“, парові машини, льокомобілі, ропні мотори системи Diesel і ссучо-газові. — Водні турбіни системи „Francis“. — Трансмисії, паси, шовкова оригінальна швайцарська газа.

Цінники і кошториси на бажання оборотно.

